

Pražská vysoká škola psychosociálních studií



**Krize středního věku v českém mediálním diskurzu v letech
2019–2021**

Zuzana Kasáková

Studijní program: psychologie

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Ing. Eva Dubovská, Ph.D.

Praha 2022

Prague College of Psychosocial Studies



**Midlife Crisis in Czech Media Discourse between the years
2019 and 2022**

Zuzana Kasáková

Supervisor: Mgr. Ing. Eva Dubovská, Ph.D.

Prague 2022

Čestné prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů teoretické a výzkumné literatury.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí bakalářské práce Mgr. Ing. Evě Dubovské, Ph.D. za vstřícnost, laskavost a trpělivost.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na analýzu krize středního věku v českém mediálním diskurzu v období od 1. března 2019 do 28. února 2021. Pokrývá vývoj během prvního roku pandemie covid-19 a srovnává jej s vývojem před jejím vypuknutím, přičemž rozhodným datem je 1. březen 2020, kdy byl v České republice zaznamenán první případ covid-19. Za využití kvalitativních metod kritické diskurzivní analýzy, rámcování a srovnávací analýzy a induktivního způsobu usuzování bylo zjištěno, že v obou obdobích představuje krize středního věku menšinové téma, které je rámcováno shodným způsobem. Identifikováno bylo pět základních rámců: rámeček časovosti, rámeček genderu, rámeček změny, rámeček bilancování a rámeček podporující, přičemž proměna mediálního diskurzu se v pandemickém roce projevila implicitně ve větší tematické hustotě jednotlivých rámců a zahrnutí několika dílčích témat, které nebyly ve zkoumaném roce před pandemií v mediálních textech zmiňovány.

Klíčová slova: kritická analýza diskurzu, krize, krize středního věku, mediální diskurz, rámcování, střední věk

ABSTRACT

The bachelor's thesis analyzes the midlife crisis in the Czech media from March 1, 2019, to February 28, 2021. It covers the development during the first year of the covid-19 pandemic and compares it with the situation before its outbreak, with the decisive date being March 1, 2020, when the first case of covid-19 was recorded in the Czech Republic. Based on the qualitative methods of critical discourse analysis, framing, and comparative analysis, the research has shown that in both periods, the midlife crisis is a minority topic being framed in the same way. Five basic frames were identified in each period: temporality, gender, change, balancing, and the supporting one. The difference in the media discourse in the pandemic year was implicitly manifested in the higher thematic density of the individual frames and the inclusion of several sub-themes not mentioned in the media texts in the examined year before the pandemic.

Key words: crisis, critical discourse analysis, framing, media discourse, midlife, midlife crisis

OBSAH

Úvod.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1 Střední věk: nový začátek, nebo začátek konce?.....	12
1.1 Chronologický versus subjektivní věk: kdy lze hovořit o středním věku?	12
1.2 Vybraná teoretická pojetí středního věku.....	15
1.3 Charakteristika změn v období středního věku	20
2 Krize a střední věk	27
2.1 Vymezení krize.....	27
2.2 Krize středního věku.....	30
II. EMPIRICKÁ ČÁST	35
3 Metodologická východiska analýzy	35
3.1 Kritická analýza diskurzu.....	35
3.2 Rámcování.....	37
3.3 Vymezení zkoumaného tématu a postupu jeho zpracování	38
4 Rámcování krize středního věku v mediálním diskurzu v období březen 2019–únor 2020	42
4.1 Rámec časovosti.....	42
4.2 Rámec genderu	44
4.3 Rámec změny	46
4.4 Rámec bilancování	46
4.5 Rámec podporující.....	47
5 Rámcování krize středního věku v mediálním diskurzu v období březen 2020–únor 2021	49
5.1 Rámec časovosti.....	49
5.2 Rámec genderu	50
5.3 Rámec změny	51
5.4 Rámec bilancování	52
5.5 Rámec podporující.....	53
Diskuze: kontinuita či diskontinuita diskurzu?	54
Závěr.....	59
Reference.....	61

ÚVOD

„Život začíná ve čtyřiceti!“

Walter B. Pitkin, 1932

Ano, ona „magická“ čtyřicítka. Již téměř sto let je obecně považována za symbol předělu v životě člověka bez ohledu na to, zda k tomuto milníku skutečně v tomto věku dochází či nikoli. Představuje období středního věku, které je spojováno s výraznými změnami na nejrůznějších úrovních bytí člověka, které mohou vést až ke krizi. Krize středního věku ale nemusí znamenat začátek konce, může představovat příležitost vymanit se ze způsobu života, který jedinci nevyhovuje, a uspořádat si jej dle svých přání a představ. Jedinec tak může začít žít život, po kterém vždy toužil.

Předložená práce se zaměřuje právě na analýzu krize středního věku v českém mediálním diskurzu v krátkodobé časové perspektivě, v období od 1. března 2019 do 28. února 2021. Jejím cílem je postihnout vývoj během prvního roku pandemie covid-19 a srovnat jej s vývojem před jejím vypuknutím. Za tímto účelem byly formulovány dvě výzkumné otázky: Jakým způsobem se vyvíjelo mediální rámcování krize středního věku ve zkoumaném období? Je možné hovořit o kontinuitě či diskontinuitě mediálního diskurzu v prvním roce pandemie v porovnání s rokem předpandemickým? Jelikož v České republice byl první případ jedince nakaženého touto nemocí zaznamenán 1. března 2020, bylo časové období výzkumu odvozeno od tohoto data. První období je tak vymezeno časovým úsekem od 1. března 2019 do 29. února 2020, druhé pak od 1. března 2020 do 28. února 2021.

Mediální diskurz o krizi středního věku představuje téma, které v akademické debatě zůstává stranou pozornosti. Jak ukazuje rozbor stavu této debaty níže, práce, která by se věnovala analýze této problematiky nebyla podle autorčina zjištění dosud zpracována. Ambicí této práce je tuto mezeru v akademické debatě alespoň částečně zaplnit.

Výzkum je založen na využití kvalitativních metod a induktivním způsobu zpracování dat. Jedná se o metodu kritické analýzy diskurzu¹ (critical discourse analysis,

¹ V české terminologii se objevují různé překlady tohoto termínu. Lze se setkat s pojmem diskurzivní analýza (např. Hájek, 2014), kritická diskurzivní analýza (např. Vašát, 2008) nebo kritická analýza diskurzu (např. Kraus, 2008). V tomto textu je používáno termínu kritická analýza diskurzu, který vhodným způsobem

CDA), rámcování (framing) a srovnávací analýzy, při které je použito i statistické metody t-testu. Výsledky výzkumu ukázaly, že v obou obdobích krize středního věku představovala téma menšinové, které bylo rámcováno shodným způsobem. Jak v roce před pandemií, tak i v roce pandemickém bylo identifikováno pět stejných základních rámců: rámeček časovosti, rámeček genderu, rámeček změny, rámeček bilancování a rámeček podporující. Proměna diskurzu se v roce pandemickém projevila implicitně zejména ve větší tematické hustotě jednotlivých rámců a zahrnutí několika dílčích témat, které nebyly v době předpandemické v mediálních textech artikulovány.

Práce je rozdělena do dvou základních částí – teoretické a empirické. Teoretická část obsahuje dvě kapitoly zaměřující se na vymezení středního věku a krize se zaměřením na krizi středního věku. Empirickou část tvoří tři kapitoly, které se věnují metodologickým východiskům práce, rámcování krize středního věku v jednotlivých zkoumaných obdobích. Následuje diskuze, kde dochází ke srovnání jednotlivých let mediálního zpracování krize středního věku, interpretaci výsledků analýzy a jejich propojení s teoretickou částí práce.

Stav debaty

Dosavadní stav vědeckého bádání týkající se krize středního věku poukazuje na mnohovrstevnatost dané problematiky. Téma je zkoumáno z mnoha úhlů pohledu, ať již ve své celistvosti, či v dílčích aspektech. Krize středního věku je tak analyzována v rámci přehledových děl vývojové psychologie zaměřující se na vývoj lidské psychiky od narození po smrt (např. Langmeier & Krejčířová, 2007; Říčan, 2006; Thorová, 2015; Vágnerová, 2007), či v rámci užšího vymezení vztahujícího se k vývoji v období dospělosti (např. Colarusso & Nemiroff, 1979; Levinson, Darrow, Klein, Levinson, McKee, 1978; Levinson, 1986) nebo přímo k vývoji v období středního věku. Do této kategorie lze zařadit publikace psychologické (např. Colarusso, 1998; Colarusso & Montero, 2007; Montero, de Montero & de Vogelfanger, 2013; Neugarten, 1976; Lachman, Lewkowicz, Marcus & Peng, 1994; Lachman, 2004; Lachman, Teshale & Agrigoroaei, 2015; Staundinger & Bluck, 2001), ale také ty, které na toto období nahlíží z hlediska teologického (např. Grün, 2001). Obdobím středního věku ve vztahu ke krizi s tímto věkem spojené a s přesahem do stáří se zabývá např. publicistka Sheeyová (1999).

reflektuje analytický obsah této metody, její anglický název a v neposlední řadě i „způsob tvoření termínů a názvů v českém odborném textu“ (Schneiderová, 2015, s. 14).

Je nutno poznamenat, že všichni uvedení autoři se více či méně odkazují na díla Gustava Junga (1930–1931/1978, 1905–1961/1995) či Erika H. Eriksona (2002, 2015), neboť patřili mezi první osobnosti psychologického světa, kteří se zaměřili na vývoj člověka v dospělosti a upozornili na změny, k nimž v období středního věku dochází či může docházet, byť pro tyto změny nepoužívali pojem krize středního věku.

Dále se se analýzou krize středního věku či jejími podobami zabývá literatura věnující se krizím jako takovým. Do této oblasti spadají díla psychiatrů (např. Honzák, Novotná, 1994), psychoterapeutů (např. Dalhke, 2017; Tepperwein, 2013), či psychologů a psychiatrů nahlížejících na téma z pohledu krizové intervence (např. Baldwin, 1979; Kastová, 2010).

Třetí oblast pak představují publikace, které se zaměřují přímo na krizi středního věku. Do této kategorie lze zařadit jak psychologické studie přehledové (např. Hrdlička, Blatný, 2021; Šolcová, 2020), tak koncepční (např. Brim, 1976; Freund & Ritter, 2009). Komplexní pohled na danou problematiku kombinující psychologický, psychoterapeutický a poradenský přístup společně s příklady z klinické praxe představuje publikace Hrdličky, Kurice a Blatného (2006). Dále se jedná o práce, které se zaměřují na jednotlivé aspekty krize středního věku. Jacques (1965) spojuje tuto krizi s otázkou uvědomování si smrtelnosti člověka, Strenger (2009) se v souvislosti se změnami ve středním věku zabývá problematikou přijetí smrti na jedné straně a na straně druhé jejím odmítáním, Ciernia (1985a) ukazuje ve svém výzkumu byznysmenů na spojitost obav ze smrti a krize středního věku. Krizi ve vztahu k manažerům středního věku se věnuje analýza Levinsona (1969), ve vztahu ke kariéře studie O'Connora a Wolfa (1986) či Lawrenceové (1980), ve vztahu k osobnímu nastavení a (sebe)ocenění pak práce O'Connora a Wolfa (1991) či Hermanse a Olese (1999). Problematikou prevence krize středního věku se zabývá Davidson (1979), výzkumu alkoholismu, rozvodů a sebevražd v souvislosti s krizí středního věku se věnuje Ciernia (1985b), výzkumu krize u čínské populace pak Shek (1996). Otázku krize středního věku ve vztahu k duševnímu zdraví jako možné výzkumné oblasti akcentují Gondek, Moltrecht, Ploubidis (2021).

Tato problematika není ale předmětem zkoumání pouze psychologů či psychiatrů. Oblast psychologie ve výzkumech krize středního věku překračují práce profesorky lidského rozvoje a sociologie Wethingtonové (2000) zkoumající krizi středního věku jakožto stresového období u Američanů, multidisciplinární studie Wong, Awang, Jani (2012) propojující medicínu, politické vědy a ekonomii ve výzkumu krize u malajských

žen etnického původu malajského, čínského a indického. Dále multidisciplinární práce zabývající se zobrazením sociálních, demografických a osobnostních determinant, k jejichž změnám dochází ve středním věku, v sociální oblasti mozku (Kiesow, Uddin, Bernhardt, Kable & Bzdok, 2021), či multidisciplinární výzkum krize středního věku u opic nahlížený optikou osobní pohody (well-being) (Weiss, King, Inoue-Murayama, Matsuzawa & Oswald, 2012). Dále se tomuto tématu věnují historické studie zabývající se např. analýzou původu či kořenů krize středního věku (Jackson, 2020; Schmidt, 2018a; Schmidt, 2018b) či práce filozofické (např. Setiya, 2014). Stranou nezůstávají ani ekonomové. Zmínit lze např. studii Oswalda a Tohamyho (2017) zabývající se krizí středního věku ve vztahu k sebevraždám žen ve vyspělých zemích světa, či práce Blanchflowera (2020, 2021), který ukazuje na korelaci tvaru křivky osobní nepohody (křivka ve tvaru U) i pohody ve středním věku s krizí středního věku na vzorku 145 zemí světa. K obdobnému závěru dochází studie zaměřující se na osobní pohodu a stárnutí v Německu (Otterbach, Sousa-Poza & Møller, 2018).

Zvláštní kategorii představují publikace, jež se zabývají vývojem určitého segmentu, např. vývojem síťové společnosti (network society) (Usher & Carlson, 2018) či otázkou vývoje zpracování elektronických časopisů (Johnson, 2006), přičemž pro určitou fázi vývoje používají označení krize středního věku.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STŘEDNÍ VĚK: NOVÝ ZAČÁTEK, NEBO ZAČÁTEK KONCE?

Střední věk svým názvem odkazuje ke skutečnosti, že člověk se nachází uprostřed běhu svého života. Jedná se o období, jehož počátek švýcarský lékař, psychoterapeut a zakladatel analytické psychologie Carl Gustav Jung (1907–1961/1967) pomocí metafory každodenního putování slunce po obloze označil životním polednem. Tedy časovým úsekem, kdy kulminuje síla slunce a jeho záře je nejintenzivnější. Obdobně se člověk nachází na vrcholu svých sil. Jak u slunce, tak i u člověka je ale velice obtížné předem přesně stanovit míru intenzity a velikosti této síly, neboť jejich pouť na světě je zcela „jedinečná a individuální“ (Jung, 1907–1961/1967, s. 15). Není to však pouze otázka míry velikosti sil člověka v jasně vymezeném bodě životního poledne, nýbrž i záležitost načasování. Ne všichni jedinci zaznamenají vrchol svých sil v daném období. U někoho k tomu může dojít dříve, před polednem, u někoho později, po poledni. I v tomto ohledu je cesta životem velice svébytná.

Z důvodů rozdílného vývoje a velkých odlišností v individuálním prožívání dospělosti a prodlužování průměrné délky života je nesnadné jednoznačně období středního věku vymezit. Komplikovanost této otázky umocňuje sám pojem střední věk, který v podstatě reflektuje vývoj jedince na základě chronologického věku.

1.1 Chronologický versus subjektivní věk: kdy lze hovořit o středním věku?

V obecné rovině lze chronologický věk nahlížet optikou průměrné délky života. V roce 2020 činila celosvětová průměrná délka života u žen 75 let, u mužů 70 let, což by odpovídalo věku středu života 37,5 let u žen a 35 let u mužů. Ve vyspělých zemích dosahovala průměrná délka života hodnoty kolem 81 let u žen, u mužů kolem 77 let (Szmigiera, 2021), čímž lze tedy střed života vymezit kolem 40 let u žen, u mužů pak 38,5 lety (srovnej Freund & Ritter, 2009). Ve srovnání se situací před sto lety, kdy se období středního věku začalo v psychologii věnovat více pozornosti, byla v roce 1920 průměrná délka dožití v Evropě a Severní Americe u žen 54,6 let a u mužů téměř 53 let a

na konci třicátých let dosahovala u žen téměř 63 let, u mužů pak 59,4 let² (Mackenbach, 2013; National Center for Health Statistics, 1999; Statistics Canada, 2018). Věk středu života v tomto období je tak možné vymezit 27,3 lety u žen a 26,5 lety u mužů v roce 1920 a na konci let třicátých pak 31,5 lety u žen a 29,7 lety u mužů. Z uvedeného vyplývá, že i přes prodlužující se průměrnou délku života a tím i posunutí středu života se poměr věku středu života mezi muži a ženami se ve vyspělých regionech v průběhu času příliš nezměnil.

V individuálním prožívání jedince ale důležitou roli hraje subjektivní věk. Vztahuje se sice k chronologickému věku, nemusí jej však ve všech fázích života zcela kopírovat. Pro subjektivní věk je charakteristická jeho mnohorozměrnost. Mezi často uváděné dimenze tohoto věku patří věk, na jaký se člověk subjektivně cítí, na jaký vypadá, na jaký vykonává své činnosti nebo na jaký se věnuje svým zájmům (Henderson, Goldsmith & Flynn, 1995; Rubin & Berntsen, 2006; Zupančič, Colnerič & Horvat, 2011). Všechny výše uvedené dimenze jsou zvláště významné pro období středního věku, během něhož může jedinec v jednotlivých dimenzích zaznamenat odlišné výsledky.

A jak lze tedy časově střední věk vymezit? Jak již bylo naznačeno výše, neexistuje jednoznačná odpověď na to, kdy přesně toto období končí a kdy začíná. Shoda nepanuje ani mezi odborníky, ani širokou veřejností. Jeden z prvních psychologů, který se mimo jiné zabýval stádií lidského života z hlediska ontogenetického, americký psycholog Granville Stanley Hall, ohraničil na počátku dvacátých let 20. století střední věk 25 (30) lety až 40 (45) lety (citováno podle Lachman et al, 2015). Hall počátkem tohoto období v podstatě reflektoval tehdejší střed života vymezený na základě průměrné délky života. Naopak Jung (1930–1931/1971) o deset let později začátek středního věku výrazně posunul do vyššího věku, do rozmezí let 35 až 40, než v té době činil střed života měřený průměrnou délkou dožití. Pro Junga referenčním bodem nebyl střed života na základě chronologického času, nýbrž otázka psychické proměny života jedince, kdy dle tehdejších statistických údajů se zvyšoval počet mužů, kteří ve věku 40 let trpěli depresí, zatímco u žen se tak stávalo o něco dříve.

Americký psycholog Daniel L. Levinson, který se zaměřoval na vývoj člověka v dospělosti, spolu s kolegy definoval střední věk jako období mezi 40 až 65 lety (Levinson et al, 1978; Levinson, 1986). Psychologové Calvin A. Colarusso, Guillermo J. Montero, Robert A. Nemiroff (Colarusso & Nemiroff, 1979; Colarusso, 1998; Colarusso

² Uvedená data jsou aritmetickým průměrem dat za jednotlivé země a skupiny zemí.

& Montero, 2007), Ursula M. Staudingerová, Susan Blucková (Staudinger & Bluck, 2001) a Carlo Strenger (2009) toto období vymezili 40 až 60 lety. Naopak americká psychologička Bernice Neugartenová (1976) střední věk stanovila mezi 35. až 55. rokem života člověka, Leah Davidsonová (1979) pak v rozmezí 35 (40) – 50 (55) let. Americká publicistka Gail Sheeová (1999) pak s ohledem na prodlužující se délku života střední věk umístila do období mezi 45 až 65 lety. Jak shrnuje Margie E. Lachmanová nejčastěji je střední věk vymezen mezi 40 až 60 či 65 lety, „kdy začíná stáří“ (Lachman 2004, s. 310). Právě vnímáním středního věku jako jakéhosi přechodu mezi mládím a stářím se zahraniční literatura ve své většině liší od českých psychologických děl, které mezi střední věk a stáří vkládají ještě další období, nazvané např. starší (Vágnerová, 2007) či pozdní (Langmeier, Krejčířová, 2007; Thorová, 2015) dospělost. Střední věk pak vymezují různě. Marie Vágnerová (2007) období střední dospělosti charakterizovala lety 40 až 50, Kateřina Thorová (2015) 35–50 lety, Pavel Říčan (2006) pak 30 až 40 lety. Specifické vymezení předkládají Langmeier a Krejčířová (2007). Uvádějí, že střední dospělost začíná mezi 25. a 30. rokem, přičemž zdůrazňují, že toto období lidského života může začít i později, a končí 40. a 45. rokem, kdy začíná pozdní dospělost. Na rozdíl od předchozích autorů ale právě do období pozdní dospělosti situují krizi středního věku.

Výzkumy široké veřejnosti týkající se středního věku vykazují obdobnou variaci názorů a potvrzující velkou míru subjektivity při vymezení tohoto období. Například příčně sekční výzkum provedený Lachmanovou a jejími kolegy na vzorku 121 amerických mužů a žen rozdělených do tří skupin, který byl publikován v roce 1994, ukázal, že existuje pozitivní korelace mezi vymezením tohoto období a subjektivním věkem. Pro skupinu mladých dospělých o průměrném věku 19,8 let střední věk probíhal mezi 35 a 55 lety. Naopak skupiny dospělých středního věku (průměrný věk 47,9 let) a staršího věku (průměrný věk 74,6 let) vymezili pro toto období vyšší věk: 40–60 let (Lachman et al, 1994). Obdobný příčně sekční výzkum byl uskutečněn ve Švýcarsku ke konci desátých let 21. století. Skupina 374 jedinců byla rozdělena do tří věkových kategorií – mladí dospělí (ve věku pod 35 let), dospělí středního věku (35–60 let) a starší dospělí (více než 60 let). Dotazovaní vymezili období středního věku mezi 35 a 53 lety. Přičemž skupina mladých počátek středního věku umístila do 32,5 roku, konec pak do věku 50 let, skupina středního věku mezi 37 až 55 lety a skupina starších dospělých mezi 39 a 54 lety (Freund & Ritter, 2009). Jako poslední lze uvést národní longitudinální studii o středním věku ve Spojených státech (Midlife in the United States, MIDUS), jež byla

zahájena v polovině devadesátých let 20. století a jejíž dílčí výsledky publikoval v roce 2004 americký sociální psycholog Orville G. Brim s kolegy (citováno dle Lachman et al, 2015). Podle zprůměrovaných odpovědí 7 100 dospělých ve věku 24 až 75 let středním věkem lze označit období mezi 44 a 59 lety. Lachman (2004) zmiňuje i další výzkumy potvrzující subjektivitu nahlížení na střední věk. Příkladem může být výzkum mužů a žen ve věku 60 až 75 let ve Spojených státech, z nichž polovina sama sebe považovala za osoby ve středním věku.

1.2 Vybraná teoretická pojetí středního věku

Období středního věku lze vymezit a charakterizovat z několika úhlů pohledu. Níže uvedené konceptualizace středního věku nepředstavují vyčerpávající přehled teoretických přístupů k této problematice. Zahrnuty jsou ty, které patří mezi základní a nejčastěji citované.

Mezi prvními, kteří se začali více zabývat problematikou středního věku, je C. G. Jung. Podle Junga (1930–1931/1971) jedinec do tohoto období vstupuje v době životního poledne, v době, která pro něj představuje vrchol fyzických i psychických sil. Ve stejném okamžiku ale začíná proces jejich oslabování. Křivka života mění svůj směr, dochází ke „*zrození smrti*“ (Jung, 1995, s. 239). A právě v tomto bodě konce a začátku se duše člověka „připravuje“ na svou proměnu. Ta zprvu přichází zcela nevědomě a vyznačuje se spíše „nepřímými náznaky“ (Jung, 1994, s. 99).

Přechod do středního věku, do životního odpoledne, nepředstavuje jednoduchý proces. Jedinec se potýká se zpochybňováním sebe sama a vnitřní disharmonií. Ne všichni „jsou umělci života“ (Jung, 1994, s. 104) a dokážou přijmout skutečnost, že pro druhou polovinu života neplatí pravidla a principy, kterými se řídili během svého mládí. Aby jedinec ve středním věku a posléze i ve stáří prožil smysluplný život, měl by si své cíle redefinovat a reflektovat svůj proměňující se tělesný, ale především duševní stav. Pokud se mu to nepodaří, může to vést až k rigiditě myšlení a stereotypnímu nazírání na svět nebo k pocitu zmaru ze ztraceného mládí a obav z budoucnosti, tedy k depresi (Jung, 1994).

Z tohoto důvodu Jung (1994) zdůrazňuje, že pro člověka vstupujícího do středního věku je klíčové, aby se odklonil od vnějšího, jež je znakem mládí, a obrátil se

k sobě samému, ke svému bytostnému Já (das Selbst)³. Cílem středního věku tak má být poznávání a uvědomování si všech aspektů vlastní duše, vědomých i nevědomých. Tento individuální proces, během kterého rovněž dochází k integraci vědomých a nevědomých obsahů, vede k vynoření bytostného Já, jedinečné lidské podstaty, individua (Jung, 2001). Člověk má mít tento cíl na zřeteli navzdory dvěma skutečnostem. První představuje nastavení společnosti, která spíše oceňuje vnější úspěchy, nikoli vnitřní práci člověka na sobě samém. Druhým je fakt, že jedinec nikdy nedosáhne plného uvědomění bytostného Já, protože vždy „bude existovat neurčité a neurčitelné množství nevědomí, které náleží k totalitě [...] bytostného Já“ (Jung, 1994, s. 315) a zůstane tedy lidskému vědomí skryto.

Součástí uvědomování a integrace jednotlivých aspektů duše ve středním věku je i vyjevování nevědomého obrazu ženy v mužské psychice (anima) a nevědomé reprezentace muže v psychice ženské (animus) (Jung, 2001). Tento proces vedoucí k vyváženější identitě mužů i žen se v realitě podle Junga projevuje větším zapojením žen do pracovního procesu, zatímco u mužů dochází ke snižování jejich pracovního výkonu, což vede k jejich „nervovému zhroucení“ (Jung, 1994, s. 102). Přičemž zdůrazňuje, že tento stav je častý u mužů po čtyřicítce zejména ve Spojených státech.

Proces individuace je zcela ukončen až smrtí člověka. I když Jung (1994, 1995) smrt či strach ze smrti nepovažuje za příčinu problémů, které se mohou objevit v době přechodu do středního věku, pokládá ji za významnou z hlediska formulace nových cílů pro druhou polovinu života, a tudíž dosažení jeho smysluplnosti. Jako bylo cílem první poloviny života dosáhnout vrcholu, cílem druhé poloviny je konec života, smrt. „Nechtít svůj konec“ je podle Junga totéž jako „odmítat svůj životní vrchol“ (Jung, 1995, s. 239).

Jungovo pojetí středního věku a zejména období přechodu do tohoto věku dnes patří mezi základní teoretické přístupy a další autoři se k jeho teorii více či méně vztahují či vymezují.

Obdobné postavení zaujímá i americký vývojový psycholog a přední osobnost ego-psychologie Erik H. Erikson. Období středního věku vymezil jako jednu z osmi⁴ etap psychosociálního vývoje člověka založeném na epigenetickém principu, tedy na předem

³ Jungův termín *das Selbst* je do češtiny překládán různě. Např. Karel Plocek v díle *Duše moderního člověka* z roku 1994 tento pojem překládá jako úplné bytostné já, zatímco v publikaci *Obraz člověka a obraz Boha* vydané v roce 2001 jej společně s Josefem Kuřetem překládají jako bytostné já. V textu této práce je využito překladu Plocka a Kuřete z roku 2001, neboť ze samého vymezení tohoto pojmu je zřejmé, že odkazuje k úplnosti, tedy celistvosti lidské psyché, podstaty člověka, jeho bytí.

⁴ Erikson původně stanovil osm stádií lidského života. Devátou etapu po jeho smrti vymezila na konci devadesátých let 20. století jeho žena, Joan M. Erikson (Erikson, 2002; 2015).

dané posloupnosti jednotlivých stádií, která jsou výsledkem působení dědičnosti, sociálních i kulturních faktorů (Erikson, 2015; Thorová, 2015). V každém stádiu má jedinec plnit určitý vývojový úkol, respektive řešit psychosociální krizi, jež vychází z napětí či konfliktu mezi dvěma protipóly. Pokud se mu to podaří, získá určitou ctnost. Erikson (2002, 2015) zdůrazňuje vzájemnou propojenost jednotlivých stádií, neboť každá etapa v sobě obsahuje jak stádia předešlá, tak i ta následující. Platí, že bez splnění dřívějších úkolů nelze zdařile naplnit úkoly v pozdějších etapách. Úspěšné vyřešení psychosociální krize je tak dle Eriksona nástrojem, jak dosáhnout zdravého osobnostního růstu. V opačném případě dochází ke stagnaci nebo narušení vývoje.

Pro střední věk, v Eriksonově etapizaci se jedná o sedmé stádium nazvané dospělost, je charakteristický konflikt mezi generativitou (tvořivostí) a stagnací. Generativitu Erikson (2002, 2015) chápe jako aktivní bytí člověka zaměřujícího svou pozornost na okolní svět, na produktivitu a kreativitu. Pro jedince nabývá na důležitosti plodnost (prokreativita) ať již ve smyslu plazení dětí, či vytváření nových hodnot v podobě nejrůznějších děl či myšlenek, něčeho, co jej přesahuje. Výlučné zaměření se na sebe sama nebo partnera v tomto období tak ustupuje do pozadí. Budování nejen nových rodinných vztahů vyplývajících z výchovy a vedení nové generace, ale také pracovních či společenských představuje pro člověka výzvu i závazek zároveň. Pokud jedinec setrvává svou pozorností pouze sám u sebe a zaměřuje se na svůj vlastní prospěch, dochází ke stagnaci.

Je-li krize vyřešena úspěšně, ctnost, již člověk získává, nazývá Erikson (2015) příznačně péčí. Jedinec již nepečuje jen o sebe, ale také o novou generaci bytostí, nové hmotné i nehmotné předměty a myšlenky.

S ohledem na zdůraznění významu druhých osob a zaměření se na ně v tomto období pojímá Erikson střední věk jako spojovací článek mezi „individuálním životním cyklem a cyklem generací“ (Erikson, 2015, s. 18).

Z uvedeného je zřejmé, že Jung i Erikson vnímali střední věk odlišně z hlediska jeho cílů či smyslu. Zatímco pro Junga k dosažení rovnováhy ve středním věku je nutné, aby se člověk zaměřil sám na sebe, obrátil se do svého nitra, Erikson klade důraz na vztah s ostatními, celou společností. Na druhé straně se oba shodují na skutečnosti, že problémy či krize přicházející ve středním věku představují pro člověka příležitost k osobnímu rozvoji, jsou zdrojem růstu. A naopak. Pokud se jim jedinec bude chtít vyhnout či je odmítne reflektovat, dojde v jeho vývoji ke stagnaci a rigiditě myšlení a chování. I

v nahlížení vývoje člověka optikou jednotlivých stádií (stage theory) lze zaznamenat společný přístup.

Na pojetí lidského vývoje jako souhrnu vývojových etap navázali další autoři zabývající se životním cyklem člověka. Americký psychoanalytik a psychiatr na Harvardově univerzitě George E. Vaillant (1977/1995) svým longitudinálním výzkumem nejen potvrdil platnost Eriksonovy teorie, ale zároveň rozšířil jeho etapizaci středního věku o dvě přechodná stádía. Zároveň při jejich vymezení propojuje jak Eriksonův, tak Jungův přístup. První přechodné stádium nazvané konsolidace kariéry (career consolidation) začlenil mezi konec šestého stádía mladé dospělosti a počátek stádía sedmého. V tomto přechodném stádiu dochází podle Vaillanta z hlediska vnějšího k důrazu na rozvoj vlastní pracovní kariéry, což se odráží ve vnitřní proměně člověka. Ta se projevuje tím, že jedinec si nejdříve volí nové nerodičovské vzory, jež mu mají pomoci k získání a rozvoji odpovídající kariéry, stávají se jeho mentory. Ke konci období se tyto vzory stávají již nepotřebnými a jedinec se od nich oprostuje. Sám se stává mentorem, čímž začíná plnit jeden z vývojových úkolů středního věku. Druhé přechodné období zařadil mezi konec středního věku a stáří, tedy osmou Eriksonovou etapou. Toto přechodné stádium, označené Vaillantem jako strážci smyslu (keepers of the meanings), je charakteristické napětím mezi dvěma polaritami – udržením smyslu a rigiditou. Rigiditu Vaillant pojímá jako omezenou ochotu přijímat nové informace či rozšiřovat svůj okruh známých, zatímco udržení smyslu představuje onu péči o ostatní v roli učitele či mentora. V osobní rovině člověk se tak začíná orientovat více na sebe, zatímco ve vztahu ke společnosti zůstává otevřený a ochoten sdílet své zkušenosti. Zároveň ale v kontextu zrání člověka a formování jeho identity zdůraznil nezbytnou podmínku tohoto procesu: „Plný životní cyklus se může rozvinout pouze tehdy, pokud lidé mají svobodu i příležitost zrát.“ (Vaillant, 1977/1995, s. 202).

Nejen na Junga a Eriksona navázal ve vymezení středního věku americký psycholog Daniel L. Levinson se svými kolegy (Levinson et al, 1979; 1986). V rovině etapizace lidského vývoje modifikoval Eriksonův přístup a zahrnul do ní i přechodná stádía, čímž obdobně jako Vaillant reflektoval plynulost přechodu z jedné etapy do druhé. Podle Levinsona životní cyklus tvoří tři hlavní období (seasons). První období se vztahuje k dětství a adolescenci (predadulthood), druhé k dospělosti a třetí ke stáří. Ty dále rozčlenil do jednotlivých ér (eras), jež se vyznačují specifickým charakterem vývoje jedince v oblasti psychosociální a biologické a jež mezi sebou propojují přechodná

období. Éry a přechodná období označil za makrostrukturu životního cyklu, neboť každá éra se dále člení na časové jednotky (periods), v nichž se po pěti letech střídají období budování struktury života (structure-building) a období přechodná (transition), během kterých dochází k transformaci jedné struktury do druhé (structure-changing). Struktura života (life structure) představuje pro Levinsona (Levinson et al, 1979; 1986) základní kámen vývoje člověka v dospělosti. Definuje ji jako „vztah jedince s různými dalšími ve vnějším světě“, přičemž do tohoto vztahu zahrnuje jak vztah člověka k sobě samému, tak i k ostatním lidem, institucím či kultuře jako takové (Levinson, 1986, s. 6). Zdůrazněním role sociálních a kulturních faktorů na proměny struktury života jedince v dospělosti v obdobné míře, jako mají biologické faktory v dětství, navazoval Levinson na přístup americké psycholožky Bernice Neugartenové, která se zaměřovala na problematiku stárnutí a dospělost (Staudinger & Bluck, 2001). Obdobně jako Erikson akcentoval význam plnění vývojových úkolů v každém období lidského života.

Z hlediska výše uvedeného Levinson (Levinson et al, 1979; 1986) éru středního věku uvozuje přechodným obdobím středního věku (Midlife Transition), jež vymezuje 40.–45. rokem života. Po dobu následujících pěti let trvá počáteční fáze středního věku (Entry Life Structure for Middle Adulthood), kterou ve věku 50 let střídá pětileté přechodné období (Age 50 Transition). Střední věk postupně uzavírá vrcholící fáze středního věku (Culminating Life Structure for Middle Adulthood), jež probíhá mezi 55. a 60. rokem života, a definitivně končí přechodným obdobím pozdní dospělosti (Late Adult Transition) ve věku 65 let. Za klíčovou etapu z pohledu změn ve vývoji jedince považuje Levinson přechodné období středního věku. V této fázi života by měl jedinec zahájit proces individuace, který představuje jeden z hlavních vývojových úkolů. Měl by usilovat o nalezení rovnováhy ve svém prožívání a ve vztahu k druhým se stát více přijímajícím a otevřeným, aby zabránil žití stagnujícího a banálního života (Levinson et al, 1979; 1986).

Optikou procesu separace a individuace nahlíží na vývoj v dospělosti americký vývojový psycholog a psychiatr psychoanalytického zaměření Calvin Colarusso (1998, 2000), přičemž období střední dospělosti označuje termínem čtvrtá individuace. V této fázi lidského života si jedinec začíná uvědomovat blízkost své smrti na jedné straně a na straně druhé pro něj nabývají na významu vzájemné vztahy s druhými osobami. Přijetí této skutečnosti představuje pro Colarusso klíčovou podmínku pro zvládnutí vývojové výzvy tohoto období. V tomto kontextu definoval v devadesátých letech osm vývojových

úkolů, čímž rozšířil svá předchozí pojetí vývojového procesu v dospělosti (např. Colarusso & Nemiroff, 1979) a reflektoval nejenom duševní aspekty vývoje, ale i tělesné. Vývojové úkoly pro období středního věku jsou podle Colarusso (1998, s. 233) následující: „1) akceptovat stárnoucí tělo; 2) smířit se s omezeným časem a vlastní smrtí; 3) zachovat intimitu; 4) přehodnotit vztah k dětem: nechat je jít, dosáhnout rovného postavení a začlenit do rodiny nové členy; 5) stát se prarodičem; 6) pečovat o stárnoucí a umírající rodiče; 7) cvičit a vzdát se moci na pracovišti; a 8) budovat a udržovat přátelství.“ Splněním těchto úkolů se jedinec stává zralejší bytostí a posouvá se ve svém vývoji dále.

Ke střednímu věku lze rovněž přistupovat perspektivou teorie životní cesty (life-span theory), která upouští od stadiálního vývoje lidského života a vyzdvihuje ontogenetický vývoj člověka v kontextu jeho kapacity přizpůsobovat se změnám, vyvolaných biologickými či kulturními vlivy. Tyto změny mohou mít nejen pozitivní, ale také negativní dopad na jedince v nejrůznějších oblastech lidského bytí. Vývoj člověka je tak nahlížen dynamikou zisků a ztrát jakožto procesu nabývajících mnohovrstevnatého a mnohorozměrného charakteru (Baltes, 1987; Staudinger & Bluck, 2001). Z tohoto úhlu pohledu německá psycholožka Ursula Staudingerová spolu se svojí americkou kolegyní Susan Bluckovou střední věk vymezily jako období, kdy jsou zisky a ztráty ve vývoji člověka ještě v rovnováze, ale zároveň představují „bod zvratu“ (Staudinger & Bluck, 2001, s. 24). Tato rovnováha znamená, že kapacita jedince přizpůsobovat se změnám se v jednotlivých oblastech liší. V některých oblastech zůstává beze změny, v jiných klesá či naopak roste. O bod zvratu se jedná v tom smyslu, že v souladu s teorií životní cesty se od tohoto období dále, jak se začíná prohlubovat proces stárnutí, se jedinec potýká s omezeností zdrojů a ztráty začínají převládat nad zisky. Právě s ohledem na měnící se dynamiku zisků a ztrát rozdělily střední věk na dvě období. Raný střední věk, který probíhá mezi 40. a 50. rokem života, označily jako dobu, v níž je člověk na vrcholu sil a biologické a kulturní vlivy mají na jeho vývoj pozitivní dopad. To se začíná proměňovat v pozdním středním věku (late midlife) nastávajícím mezi 51. a 60. rokem života. Biologické vlivy se odrážejí negativně např. na změnách svalové hmoty, kulturní pak např. ve vyrovnávání se odchodu dětí z domova, v proměnách intimních vztahů či v pracovní oblasti (Staudinger & Bluck, 2001).

1.3 Charakteristika změn v období středního věku

Z výše uvedeného vyplývá, že střední věk pro člověka představuje určitý mezník v životě s ohledem na proces stárnutí. V tomto věku si jedinec začíná více či méně uvědomovat, že vrcholné období jeho života dosahuje svého maxima a postupně začíná přibývat změn, které mají z hlediska jeho vývoje involuční charakter. Změny probíhající ve středním věku lze zaznamenat v oblasti psychologické, sociální a fyziologické, jejichž dopady na vnímání člověka sebe sama jsou vzájemně provázány.

Psychologická dimenze změn ve středním věku se vztahuje především k emočnímu vývoji, vývoji kognitivních funkcí a osobnosti. Emoční prožívání jedince je závislé na jeho hodnocení vlastního fungování v nejrůznějších oblastech svého života, které se odvíjí nejenom od očekávání svých, ale svou roli sehrává i očekávání společnosti. Jak zdůrazňuje Neugartenová (1976) společenské stereotypy ohledně způsobu života v daném období vedou jedince k bilancování, zda jeho život odpovídá těmto společenským normám, či nikoli, a zároveň k vyhodnocování svého postavení ve srovnání s ostatními v dané věkové kategorii. Lachmanová (2004) v této souvislosti akcentuje zejména význam rodinného stavu a úrovně vzdělání. Afektivita jedince tak může nabývat mnoha podob. Člověk může zažívat pocity naplnění a štěstí, nebo naopak úzkosti, nevyrovnanosti či deprese.

Výzkum amerického sociologa zabývajícího se problematikou duševního zdraví Ronalda C. Kesslera a jeho kolegů (2004, citováno podle Lachman, 2004) týkající se deprese a jejích projevů v průběhu let ukázal, že závažná deprese se s postupujícím věkem v populaci vyskytuje méně často. Zároveň upozornil na rozdíly mezi muži a ženami. Zatímco u mužů větší potenciál k prožívání deprese zvyšuje rozvod či rozluka, dále problémy v zaměstnání či s financemi, u žen je to rovněž rozvod či rozluka, avšak v menší míře než u mužů, dále pak především zdraví a rodinné vztahy, práce či finance. Naopak se neprokázala souvislost mezi depresí a rodičovským stavem či odchodem do důchodu.

Vágnerová (2007) i Lagmeier a Krejčířová (2007) charakterizují emoční prožívání ve středním věku jako relativně stabilní a střízlivé a nabývající komplexnějšího charakteru. Na druhé straně připouštějí potenciální výkyvy způsobené nečekanými událostmi či procesem vyhodnocování vlastního života s ohledem na minulost i budoucnost v kontextu uvědomění si jeho konečnosti.

Za relativně stabilní lze rovněž považovat vývoj osobnostních charakteristik člověka nahlížený optikou temperamentových rysů pětifaktorového modelu osobnosti

Big Five. Longitudinální výzkumy tuto stabilitu potvrzují, zatímco výzkumy založené na meta analýze či příčně sekční metodě ukazují, že k určitým změnám ve středním věku dochází. Např. otevřenost a neuroticismus mají s postupujícím věkem klesající tendenci, naopak přívětivost zaznamenává opačný trend a lineárně roste, kdežto svědomitost dosahuje v tomto období svého vrcholu a následně klesá (Lachman, 2004).

V oblasti kognitivního vývoje ve středním věku lze podle Vágnerové (2007) zaznamenat prohlubující se rozdíly mezi jednotlivci, které jsou dány různou úrovní vzdělání, pracovním zařazením i životním stylem. Různé průzkumy potvrzují, že jedinci, kteří jsou intelektuálně aktivní, jejich kognitivní schopnosti zůstávají na velmi dobré úrovni a začínají klesat až kolem 60. či 65. roku či dokonce v některých dimenzích později (Lagmeier & Krejčířová, 2007). V období středního věku začínají oslabovat nejdříve mechanismy projevující se rychlostí zpracování informací či zapojením pracovní paměti, naopak stabilními či dokonce rostoucími aspekty kognice jsou ty, jež jsou založeny na zkušenosti (Lachman et al., 2015). Právě zkušenosti a praktická inteligence prohlubují ve středním věku rozvoj tzv. postformálního myšlení, jehož počátky jsou spojovány s obdobím mladé dospělosti a jež se vyznačuje schopností kontextuálního uvažování a propojením logického uvažování s emocionálním prožíváním. Jelikož i emocionální zralost člověka dosahuje svého vrcholu v této fázi lidského života, dochází k rozvoji emoční inteligence a tím rovněž k umocnění rozvoje postformálního myšlení (Lagmeier & Krejčířová, 2007; Vágnerová, 2007).

Sociální dimenze změn, ke kterým ve středním věku dochází, se projevuje ve vztahu jedince k ostatním lidem. Ukazuje proměny sociálních rolí člověka v partnerském vztahu, ve vztahu k dětem, rodičům, přátelům či v pracovních vztazích. Tato dimenze představuje klíčovou oblast z hlediska seberealizace člověka a naplnění jeho životního smyslu. Kvalita sociálních vztahů tedy významnou měrou přispívá k tomu, zda jedinec zažívá pocity štěstí a osobní pohody či naopak úzkosti a stresu. Jelikož se jedná o velkou šíři proměnných, které mohou změny sociálních rolí v tomto období ovlivnit, existuje i v této dimenzi výrazná interindividuální variabilita.

Z hlediska partnerského a rodinného života jedinec do fáze životního odpoledne může vstupovat bez jakéhokoli partnerského vztahu, žijícím v krátkodobém nebo dlouhodobém manželství či partnerství s dětmi, vlastními či nevlastními, nebo být bezdětný. Přičemž na konci tohoto období může být situace naprosto opačná. Projevují se zde faktory jako odkládání rodičovství či pozdější uzavírání sňatku.

Z výzkumů spokojenosti s manželstvím vyplývá, že nejvíce ohroženou skupinou z pohledu potenciálních změn jsou osoby žijící v dlouhodobém partnerském či manželském svazku. Pro tyto svazky je charakteristický stereotyp, jež vychází nejenom z důvěrné znalosti jeden druhého, ale i plnění každodenních povinností. Ten může být umocněn i snížením potřeby vzájemného intimního soužití. Pokud problémy ve vzájemném soužití partneri nedokážou sami řešit, je mnohdy řešení nalézáno mimo vztah vytvořením paralelních vztahů nebo ukončením vztahu v podobě rozvodu (Lagmeier & Krejčířová, 2007; Vágnerová, 2007). Pokud k takové situaci dojde u jedinců ve středním věku, jsou dle Antonucciho, Akiyamy a Merlina (2001, citováno podle Vágnerové, 2007, s. 204) „citlivější k problémům, které tato vývojová fáze přináší, a více prožívají zátěž celkové proměny“.

Větší výzvou se tak pro ně může např. stát nové nastavení vztahu k dětem, které v tomto období většinou bývají ve věku, kdy se osamostatňují a hledají své místo v životě, či zakládají vlastní rodinu. Děti tímto procesem získávají rovnocenné postavení se svými rodiči. Ti by měli novou roli svých dětí respektovat a adaptovat se na život bez zajišťování každodenní péče o ně a zároveň i případně přijmout novou roli prarodiče (Putney & Bengtson, 2001). Odchod dětí z domova pro rodiče představuje výraznou změnu v dosavadním způsobu žití a může se projevit jako syndrom prázdného hnízda, kdy rodiče zažívají pocity osamělosti, prázdnoty či opuštěnosti (Hartl & Hartlová, 2010). Ty se tak následně mohou odrazit v jejich vzájemném fungování a soužití, pokud jsou v manželském či partnerském svazku. A zároveň neodbytně před ně staví otázku po smyslu vlastního života.

Střední věk se ale může stát obdobím, kdy přichází na svět nový potomek či děti nedosáhly ještě adolescentního věku. Dospělí se tak mohou nacházet ve dvojí roli. Na straně jedné poskytují každodenní péči svým dětem, předávají jim své zkušenosti, na straně druhé se starají o stárnoucí rodiče, pokud ti jsou ve věku, kdy tuto péči vyžadují (Putney & Bengtson, 2001). Postavení této tzv. sendvičové generace může být zdrojem napětí pro pečující osoby. Jak ale zdůrazňuje Lachmann (2004), ne vždy plnění těchto povinností představuje pro jedince stresový faktor.

Ve vztahu k vlastním rodičům se dostává rovněž do popředí otázka smrti a schopnost se vyrovnat se smrtelností nejen rodičů, ale i své vlastní. Smrt rodičů „vnucuje“ podle Řičana (2006, s. 305) jedincům myšlenku: „Teď jsem na řadě já!“. Sheehyová (1999) v tomto kontextu doplňuje, že setkání s vlastní smrtelností je nejvíce ohrožující

pro čtyřicátníky, neboť jim chybí zkušenosti, jak jí čelit. To podle ní platí zvláště pro americkou kulturu, v níž velký důraz na ideál mládí vede k popírání smrti jako přirozené součásti životního cyklu.

Obdobně jako rodina i práce představuje zásadní téma změn v období středního věku. Profesní uplatnění často představuje důležitý aspekt, od kterého jedinec odvozuje svou identitu (Sterns & Huyck, 2001). Vágnerová (2007) v této souvislosti uvádí, že toto ztotožnění sebe sama s pracovní rolí platí především pro muže než ženy.

Ve středním věku mnozí jedinci dosahují vrcholu své kariéry. Získali dostatek zkušeností, které jsou ochotni sdílet se svými spolupracovníky. Mají odpovídající postavení a stabilní příjem, který je důležitý pro zajištění chodu domácnosti a zabezpečení své rodiny. Z tohoto hlediska možná ztráta zaměstnání může vést k pocitům úzkosti a strachu. Ty tak mohou být hnacím motorem pro dosahování stále lepších pracovních výkonů a budování stabilnějšího postavení v zaměstnání. Vysoké pracovní nasazení se však projevuje v nedostatku volného času, což může mít negativní dopady nejen na rodinné vztahy jedince a emoční zázemí, ale i na jeho zdravotní stav, kde může vyústit až v syndrom vyhoření (Lachman, 2004; Sterns & Huyck, 2001). Podle Vágnerové (2007, s. 198) jsou k tomuto syndromu náchylnější právě lidé ve středním věku, neboť „jde o poslední možnost v profesi něčeho dosáhnout“.

Nejen tyto zkušenosti mohou člověka vést k přezkoumání vlastního vztahu k práci, k reflexi její smysluplnosti a svých omezení. Výsledkem takového bilancování může být rozhodnutí o změně pracovní profese, která by jedince více naplňovala a poskytovala mu dostatečný prostor pro seberealizaci, nebo naopak rezignace takovou změnu uskutečnit a setrávat v zaběhlé rutině (Sterns & Huyck, 2001; Vágnerová, 2007).

Je důležité zdůraznit, že ne všichni lidé musí v období středního věku zažívat kariérní vývoj, který je založen na stabilitě a finančním zaopatření. Někteří se mohou potýkat s krátkodobými zaměstnáními či existenčními problémy způsobenými nezaměstnaností. Právě omezenost finančních zdrojů jedince může být důvodem odložení přípravy na odchod do důchodu, ke které v pozdní fázi středního věku dochází (Kim & Moen, 2001).

Třetí dimenzi, v nichž lze zaznamenat proměnu jedince ve středním věku, představují tělesné změny a otázka zdraví. Otázka tělesného vzhledu představuje v kultuře vyspělých zemí významný aspekt a ve své podstatě vytváří tlak na jedince, aby zůstal co nejdéle mladý a fyzicky zdatný. Tento tlak nejvíce pociťují ti, pro které fyzická

krása představuje klíčový aspekt jejich identity bez ohledu na to, zda se jedná o ženu či muže (Langmeier & Krejčířová, 2007; Thorová, 2015). Ženy mají navíc situaci složitější, neboť společnost na ně v souvislosti s tělesnými změnami způsobené procesem stárnutí klade mnohem vyšší nároky než na muže. Zatímco u mužů jsou tyto změny vnímány jako důkaz jejich zralosti a úspěšnosti, u žen je tomu naopak. Pokud ženy nejsou spokojeny samy se sebou a nežijí naplněný život, mohou u nich první známky stárnutí vyvolávat větší míru napětí a stres než u mužů (Thorová, 2015; Vágnerová, 2007).

I když tělesné změny u každého jednotlivce dosahují různé míry, neboť zde významnou roli sehrává životní styl či dědičné předpoklady, panuje mezi odborníky shoda na tom, k jakým involučním změnám dochází. Jedná se například o mírný pokles fyzické síly, mírné zhoršení senzitivity zraku či sluchu, prohlubování vrásek, přibývání na váze, jež se projevuje kardiovaskulárními onemocněními, zhoršení kvality spánku nebo snižování plodnosti a sexuální výkonnosti (Lachman et al., 2015; Whitbourne, 2001). Ukončení reprodukční fáze života žen – menopauza či klimakterium – je z hlediska fyziologického často doprovázeno bolestmi kloubů a svalů, pocením, návaly horka či nespavostí. Z pohledu psychického se může jednat o vyčerpání nebo depresivní nálady. I když muži zůstávají plodní do vyššího věku, i u nich dochází k poklesu produkce sexuálních hormonů. Ta se projevuje například erektilní dysfunkcí či snížením frekvence ranní erekce. Mohou se také objevit problémy s klouby či svaly. Obecně se pro tento stav vžil pojem andropauza (Lachman, 2004; Langmeier & Krejčířová, 2007) či androgenní nedostatečnost stárnoucích mužů (Thorová, 2015).

S ohledem na výše uvedené lze shrnout, že střední věk představuje období, v němž se definitivně uzavírá etapa mládí a člověk je více konfrontován se svojí smrtelností a tudíž i naplněností svého života. S mnohem větší intenzitou se dostává do popředí důraz na nalezení smyslu života ať již v Jungově či Franklově (1994) pojetí i snaha dosáhnout něčeho, co život člověka přesahuje, oné Eriksonovy generativity.

Jedinec prochází mnoha změnami v oblasti psychické, sociální a fyziologické, jejichž míra je velice individuální. Z tohoto důvodu není jednoduché období středního věku z hlediska chronologického věku definovat. Lze ale souhlasit s vymezením mezi 40 až 60 lety s mírnými přesahy do nižšího i vyššího věku.

I když tyto změny mohou nabývat různých forem, záleží na člověku, jak se s nimi vyrovná, jaký k nim zaujme postoj. Pro někoho tak střední věk představuje vrcholné

období života, pro jiného naopak. Každý jedinec se musí rozhodnout, zda výzvu, jež střední věk přináší, přijme a bude ochoten transformovat svůj život i tak, že bude pro něj znamenat nový začátek, či rezignuje a bude, slovy Neugartenové (1996, citováno podle Staudinger & Bluck, 2001, s. 9), odpočítávat „čas“, který mu do konce života ještě „zbývá“.

2 KRIZE A STŘEDNÍ VĚK

I když je krize často vnímána jako něco negativního, jako něco, co činí život obtížnějším, představuje v životě člověka důležitý moment. Staví totiž před něj nekompromisní otázku o smysluplnosti jeho vlastního bytí. A pokud člověk v sobě nalezne odvahu pravdivě nahlédnout do příčin krize a vypořádat se s nimi, významně se ve svém vývoji posune dále, k plnějším a autentičtějším životu. Krize středního věku není výjimkou.

2.1 Vymezení krize

Pojem krize pochází z řeckého slova *krisis* a představuje také „rozhodnutí, rozloučení, rozpolcení, odloučení, rozsudek, volbu a zkoušku“. Ve staré řečtině znamenal bod obratu ve zdravotním stavu nemocného člověka směrem k „uzdravení“ (Dahlke, 2017, s. 13). Krize je tedy zkouškou, jak se člověk dokáže se zátěžovou situací vypořádat, je volbou mezi uzdravením či nemocí, ukazuje sílu rozhodnutí proměnit vlastní život a definitivně se rozloučit s nefunkčními aspekty krizi vyvolávající situace. Jak zdůrazňuje ve své definici krize německý filosof a psychiatr Karl Jaspers (1965, citováno podle Dahlke, 2017, s. 13) „V průběhu vývoje znamená krize okamžik, v němž se vše podrobuje náhlému obratu, z něhož člověk vyjde proměněn, ať už na práh nějakého nového rozhodnutí, nebo úpadku. [...] Životní historie [...] žene rozvíjení prožitků k vrcholu, na němž se musí rozhodnout. Chceme-li se na rozhodujícím stupni udržet bez rozhodování, pokoušíme se bez úspěchu vzepřít vývoji. [...] Krize má svůj čas; nemůžeme jí vyjít vstříc ani ji přeskocit. Musí uzrát jako všechno v životě.“ Jasperův přístup se může jevit jako požadavek přijmutí okamžitého rozhodnutí, které nebere v potaz skutečnost, že někteří lidé se v krizové situaci dostanou do takového stavu úzkosti, že nejsou schopni se v daném momentu okamžitě rozhodnout a musí počkat až tento stav pomine (Kastová, 2010). Opak je však pravdou. I rozhodnutí s rozhodnutím posečkat na vhodnější podmínky, které ale neznamená únikový manévr, je stále rozhodnutí a tedy zcela v souladu s Jasperovým pohledem.

Časovost ve svém vymezení krize zdůraznili i Honzák s Novotnou (1994, s. 13), kterou chápali jako stav, v němž jedinec v časově vymezeném období není schopen svými prostředky dostat „požadavkům, kdy věci se obracejí nepředpokládaným směrem a [...] plánovaný postup se dostává do závažného ohrožení“.

Existuje mnoho definic krize (Špatenková, 2004) a není nutné zde všechny vyjmenovávat. Všeobsažnou definici nabízí Velký psychologický slovník, který krizi chápe ve třech základních aspektech: jako „extrémní psychickou zátěž, nebezpečný stav schopný vyvolat selhání dosavadních regulativních mechanismů, nefunkčnost v oblasti biologické, psychologické nebo sociální“; jako „rozhodující životní událost, obrat v léčbě, období přechodu mezi vývojovými stádii; a v neposlední řadě jako „náhlý projev narušení rovnovážného stavu“ (Hartl & Hartlová, 2010, s. 272).

Krize tedy pro člověka představuje změnu. Lze ji charakterizovat jako narušení vnitřního rovnovážného stavu, které jedinec není schopen zvládnout v odpovídajícím čase pomocí vlastních osvědčených vyrovnávajících strategií a mechanismů. Příznaky krize se projevují v rovině psychické, somatické a sociální.

Prožívání krize je zcela individuální stejně tak i způsob jejího vyřešení. Krizový stav může jedinec podle Špatenkové (2004) úspěšně vyřešit pomocí vytvoření a přijetí nových adaptačních strategií. V opačném případě může dojít k chronifikaci nebo k vyvolání psychické poruchy či nemoci.

Příčiny krize lze dle francouzského matematika René Thoma (1992, citováno podle Thorová, 2015) rozdělit do dvou skupin. První představují vnější příčiny. Jedná se o ty, které způsobuje vnější činitel. To jsou podle Thoma krize způsobené ztrátou objektu (např. úmrtí, rozvod, ztráta majetku, zaměstnání, zdraví či víry); krize vyvolané nutností volby (jedinec se musí rozhodnout pro jednu variantu) a krize způsobené změnou vnějších podmínek (např. svatba, nevěra, problémy v zaměstnání). Druhou skupinou jsou vnitřní příčiny krize, které jsou vyvolány problémy při řešení vývojových úkolů.

Typy krizí, se kterými se jedinec během svého života musí vyrovnat, je celá řada. Dnes již klasickou typologizaci krizí představil v sedmdesátých letech 20. století americký psychiatr Bruce A. Baldwin (1978). Jeho šestistupňový klasifikační systém zohledňuje závažnost krize pro jedince z hlediska psychopatologie a typ spouštěče krize (od vnějšího k vnitřnímu). První třídu představují krize situační (dispoziční), které jsou vyvolány vnějšími podněty zahrnujícími ztrátu nebo její hrozbu a volbu (např. ztráta vztahu, volba mezi dvěma partnery). Druhá třída zahrnuje krize tranzitorní, které pramení z předpokládaných životních změn. Do této skupiny Baldwin řadí např. změnu zaměstnání ve středním věku, svatbu, rodičovství, nebo rozvod. Třetí třídu tvoří krize způsobené traumatickým stresem. Jedná se o krize, jejichž spouštěčem je emočně velmi silná, nečekaná událost (např. náhlé úmrtí člena rodiny, znásilnění, či náhlá ztráta

zaměstnání). Čtvrtá třída je charakterizována krizí zrání (vývojovou). Tento typ krizí vzniká spíše vnitřním spouštěčem a to tehdy, když jedinec nebyl schopen v minulosti adekvátním způsobem vyřešit své vývojové úkoly (např. závislost, hodnotový konflikt, sexuální identita). Pátou třídu tvoří krize pramenící z psychopatologie. Ty se vztahují k jedincům, kteří mají predispozice k duševnímu onemocnění, nebo již duševní onemocnění mají (např. lidé s hraniční poruchou osobnosti či se závažnými neurózami). To může krizi uspišit nebo výrazně narušit její zvládnutí. Poslední, šestou třídu představují krize neodkladných psychiatrických stavů. V této kategorii má jedinec zhoršené celkové fungování a není zodpovědný za své činy (např. akutní sebevražedné chování, intoxikace alkoholem, nebo akutní psychózy).

Špatenková (2004) syntetizuje typologizaci krizí různých autorů v triádovou klasifikaci. Rozděluje krize na vývojové (normativní či celkové), které vycházejí z anticipovaných životních událostí v daném vývojovém období (např. svatba, odchod dětí z domova, odchod do důchodu). Dále na krize situační (traumatické či epizodické). Tyto krize pramení z nečekaných událostí a vedou až k ohrožení identity, zdraví či života člověka. Jedná se např. o náhlou ztrátu zaměstnání, smrt blízké osoby či zdraví. Třetí typ představují krize kumulované (chronické), jež jsou vyvolány nezvládnutím vývojové krize a přijetím maladaptivního řešení nebo nedostatečným zpracováním emočních projevů v případě traumatické krize.

Obdobně triádový přístup k základní klasifikaci krizí zaujala i švýcarská psychologička analytického zaměření Verena Kastová (2010). Vymezila krize zrání (vývojové), se kterými se jedinec potýká v jednotlivých obdobích svého života, krize z nadměrných požadavků a krize ztráty. Ty dále rozdělila na krize z nadměrné a z nedostatečné stimulace, suicidální ohrožení, krize ze zármutku či krize ze život ohrožující nemoci.

Německý psychoterapeut Kurt Tepperwein (2013) akcentuje při typologizaci krizí čtyři hlavní aspekty. Obdobně jako výše uvedení autoři ve své klasifikaci uvádí vývojové krize, do nichž řadí krizi narození, krizi ega, krizi nemoci či krizi středního věku. Liší se od nich ale významem, který klade na krizi ve vztazích, jež představuje druhou kategorii krizí, dále na profesní krizi představující třetí kategorii a poslední, čtvrtý typ pak představují krize duchovní, do nichž začlenil krize ze ztrát, krize smyslu, psychospirituální krize či eticko-morální krize.

Již bylo několikrát zdůrazněno, že každý člověk prožívá krizi zcela ojedinele. Reakci jedince na krizovou situaci nelze nijak predikovat. Záleží na řadě faktorů včetně aktuálního psychického i tělesného stavu jedince. Na druhé straně se autoři zabývající se problematikou krize (např. Špatenková, 2004) shodují v tom, že lze vymezit fáze reakce člověka na krizovou situaci, jež v podstatě kopírují pětifázový model umírání (či zármutku) švýcarsko-americké psychiatričky Elisabeth Kübler-Rossové. První stádium – popírání představuje odmítnutí dané situace. Druhé stádium – zlost se vztahuje k negativním emocím jedince, ať již se jedná o hněv, pocit křivdy či zlost na všechny. Ve třetím stádiu – smlouvání jedinec prosí o čas, aby stihl ještě něco udělat, slibuje. Čtvrté stádium – deprese nastává tehdy, kdy si člověk připustí, že situaci nelze změnit. Dochází k pocitu velkého smutku, bolesti nad ztrátou své budoucnosti, ztrátou svých blízkých. V posledním stádiu – akceptace dochází k přijetí situace, loučení se se světem, v případě, že jedinec se nedokáže s daným stavem vyrovnat a smířit, dochází k rezignaci. Je důležité zdůraznit, že tento proces není přísně stadiální a jednotlivé fáze nemusejí probíhat lineárně. Jedinec tak může zažívat několik fází najednou, k některým se vracet či je zcela přeskočit (Kübler-Rossová, 1993).

2.2 Krize středního věku

Z hlediska výše uvedené typologizace lze krizi středního věku zařadit mezi krize vývojové, tranzitorní ale i krize smyslu. Jedinec ale v období středního věku může zažívat mnoho krizí, které svou povahou spadají do jiné kategorie krizí. Záleží na úhlu pohledu a definičním vymezení krize středního věku.

Poprvé pojem krize středního věku v psychologii použil kanadský psycholog psychoanalytického zaměření Elliott Jaques ve druhé polovině padesátých let 20. století během své přednášky na sympoziu Britské psychoanalytické společnosti. Jeho vystoupení ale příliš velký zájem nevyvolalo, což se projevilo ve skutečnosti, že upravená přednášková verze textu byla publikována až v roce 1965 pod stejným názvem *Death and the Mid-Life Crisis* (Jackson, 2020; Schmidt, 2018b). Článek měl tehdy podobný osud jako přednáška. Není důvod zpochybňovat výzkum historičky Susan Schmidtové (2018a, 2018b), která na základě analýzy citovanosti Jaquesova díla došla k závěru, že jeho definice krize středního věku začala být v oblasti psychologie brána odpovídajícím způsobem až poté, co jeho vymezení krize středního věku ve své publikaci *Passages: predictable crises of adult life* z roku 1976 americká novinářka Gail Sheehyová označila

za „klasické“ (Schmidt, 2018b, s. 511). Důvodem byla obrovská popularita Sheehyové knihy v Americe i ve světě u široké veřejnosti, i když v psychologických kruzích byla přijata většinou zdrženlivě. Od té doby jakákoli publikace zabývající se krizí středního věku odkazuje na Jaquesovu definici (Schmidt, 2018a, 2018b; srovnej Šolcová, 2020).

Na základě historické analýzy více než 300 děl světoznámých umělců (malířů, skladatelů, spisovatelů, sochařů a básníků) a několika klinických kazuistikách došel Jaques (1965) k závěru, že ke krizi středního věku dochází kolem 35. roku života jedince. Tímto vymezením v podstatě reflektoval Jungův střed života a zcela v Jungově perspektivě označil toto období jako přelom, „kdy jedinec přestává růst a začíná stárnout“ a „musí se vyrovnávat s novými vnějšími okolnostmi“ (Jaques, 1965, s. 506). Na druhé straně na rozdíl od Junga za hlavní příčinu problémů této životní fáze považoval vyrovnávání se se smrtí. Uvědomění si konečnosti vlastního života, vlastní smrtelnosti se tak stává klíčovým faktorem krize středního věku. Tato krize ze „setkání se smrtí“ a vlastního procesu stárnutí vede jedince k hodnocení jeho dosavadního života a hlubšímu přemýšlení o budoucnosti. Krizi může dále podle Jaquese (1965, s. 510) prohloubit „uvědomění si stáří svých rodičů a dospívání dětí“. Dále zdůraznil, že aby se jedinec dokázal vypořádat s výzvami tohoto období, měl by mít dobře uspořádaný rodinný a pracovní život.

Americký psycholog Levinson spolu s kolegy (1978) na základě výzkumu 40 mužů různých povolání ve věku od 35 do 45 let vedeného prostřednictvím série biografických rozhovorů došel k závěru, že během přechodného období středního věku (tedy mezi 40 až 45 lety) prožívalo 80 % z nich s různou mírou intenzity krizi středního věku. U značné většiny zkoumaného vzorku došlo k „bouřlivému“ vývoji jak ve vztahu k „sobě samým“, své osobnosti, tak i ve vztahu k „vnějšímu světu“. (Levinson et al., 1978, s. 199). Krize středního věku se tak podle výzkumníků začíná objevovat kolem 40. roku života, čímž, obdobně jako Jaques, byť v horní hranici, reflektovali Jungovo vymezení počátku přerodu lidského života do jeho druhé poloviny. A stejně jako Jaques i Levinson s kolegy (1978) zdůraznil, že v tomto období se jedinec musí zaměřit na revizi svého života, vyrovnat se s minulostí a hledat směr, který je hodný následování v budoucím životě. Součástí přehodnocování života se stává rovněž vědomí konce života vlastního i druhých. I když hledání nového směru není snadné a často zahrnuje emoční propady, pocity nesmyslnosti života či zoufalství, jedná se podle Levinsona a kolegů o naplnění vývojového úkolu této etapy, tedy přechodného období středního věku. Krizi

středního věku tak chápou normativně jako součást lidského vývoje. Na druhé straně uznávají, že ne všichni jedinci musí v tomto období nutně zažít krizi středního věku a mohou tímto obdobím projít změnami bez větších problémů (Levinson et al., 1978). Pojetím krize středního věku jako normálního vývojového stádia navazuje Levinson a jeho kolegové na Eriksonův stadiální přístup řešení psychosociálních krizí.

Výsledky výzkumů Jaquese i Levinsona a jeho kolegů potvrdil i výzkum amerického psychologa Jamese R. Ciernii (1985a), který provedl v osmdesátých letech 20. století prostřednictvím dotazníkového šetření na vzorku 227 podnikatelů rozdělených do dvou věkových skupin: 35–40 let a 50–60 let. Téměř 70 % mužů přiznalo, že zažilo krizi středního věku, kterou Ciernia (1985a, s. 84–85) definoval jako stav zmatku a nejistoty, který může vyústit ve změny v oblasti „postojů, hodnot, osobnosti či chování“. Zároveň výzkum prokázal pozitivní korelaci mezi obavami ze smrti a krizí středního věku.

Americký sociální psycholog Brim v souvislosti s krizí středního věku zdůraznil právě změny osobnosti, ke kterým dochází a které jsou úzce propojeny s vlastní identitou jedince, tedy jeho „referenčními skupinami, vzory, zásadami, hodnotami, dyadickými vztahy“ (Brim 1976, s. 4). Celý předchozí život člověka je tak podle Brima zpochybněn. Současně ale dodal, že tyto změny mohou nastat v jakémkoli období života a ve vztahu k chronologickému věku je možné je vymezit pouze obecně s ohledem na komplexnost těchto změn a jejich multidimenzionalitu (Brim, 1976).

Tepperwein (2013) navazuje na Brima ve vymezení krize středního věku jako období, kdy dochází ke zpochybňování všeho, čeho jedinec ve svém životě v první polovině svého života dosáhl. Dochází k přehodnocování a hledání smyslu života. Krize středního věku jako krize smyslu tak podle Tepperweina (2013, s. 231) vede jedince k rozhodnutí dát svému životu „nový směr“. Zcela v souladu s Franklovým přístupem ke smyslu života a přijetí zodpovědnosti Tepperwein (2013) dále zdůrazňuje aktivní postoj jedince v tomto procesu, jehož součástí je i hledání a přijímání trvalých hodnot v životě. Tím se podle něj u člověka rodí nové, pravé, autentické Já, v podstatě ono Jungovské bytostné Já.

V Jungově perspektivě na krizi středního věku nahlízejí i Honzák s Novotnou (1994), když zdůrazňují nutnost kvalitativní změny ve formulaci cílů v období středního věku, jež vymezují lety 45–55, a tak se odpoutat od minulosti a připravit se na budoucnost.

Thorová (2015) vymezuje dvě podoby prožívání krize středního věku – aktivní a pasivní. V prvním případě se jedná o formu, kdy jedinec zásadně mění své chování. To se může projevit větší výkonností v práci, hledáním intenzivních prožitků v oblasti milostné či sportovní. Zároveň se snaží zabránit co nejvíce procesu stárnutí prostřednictvím kosmetických či plastických procedur. Jak ale Thorová (2015, s. 450) zdůrazňuje, tyto činnosti „kýženou úlevu nepřináší“. Naopak pasivní forma se projevuje velkou únavou, vyčerpaností, ztrátou chuti k životu. Jedinec zažívá „pocity nudy, stereotypu, úzkosti“, jež mohou prohlubovat nejrůznější závazky, ať již ve vztahu k vlastní rodině či k práci. Řešení hledá v utišujících lécích, antidepresivech či alkoholu (Thorová, 2015, s. 450, srovnej Hrdlička & Blatný, 2021).

Obdobně jako Brim i Vaillant chápe změny, ke kterým může ve středním věku docházet, jako součást cyklu života, jež se mohou objevit v každém životním období. Krizi ale označuje spíše za „výjimku než pravidlo“ (Vaillant, 1977/1995, s. 223). I Barbara Lawrenceová (1980, s. 46) nepovažuje krizi středního věku za „nevyhnutelnou“. Rovněž další psychologové, např. McCrae a Costa (1984) či Farell a Rosenberg (1981), ve svých výzkumných studiích krize středního věku došli k závěru, že tento typ krize nelze empiricky prokázat, neboť lidé ve středním věku neprokazují jinou formu krizových momentů oproti ostatním věkovým skupinám (citováno podle Shek, 1996).

Tento rozpor je důkazem komplexnosti prožívání situací a problémů v období středního věku a zároveň velké interindividální variability tohoto prožívání. Pro Hermanse s Olesem (1999) je to důkazem kontroverznosti tématu krize středního věku v psychologii dospělosti. Němečtí psychologové Freundová a Ritter (2009) se snažili tento rozpor překonat vymezením tří definic krize středního věku. Striktní definice (strict definition) odkazuje na pojetí krize Levinsona a chápe ji tedy jako normativní vztahující se k období středního věku a svou charakteristikou se odlišuje od ostatních typů krizí v jiných vývojových obdobích. Mírná definice (moderate definition) vymezuje krizi středního věku jako problematickou přechodnou etapu ve středním věku, která se svým charakterem ale nijak neodlišuje od jiných krizí, kterým může jedinec čelit v různých vývojových obdobích. Třetí typ reprezentuje tzv. shovívavý koncept (lenient conceptualization) krize středního věku, který odkazuje ke skutečnosti, že někteří jedinci prožívají období středního věku jako náročné, zatímco jiní nikoli. Nechápe tedy krizi středního věku jako normativní. Freundová s Ritterem (2009) považují právě třetí typ

jako propojující oba krajní typy definic krize středního věku a tedy i opačné postoje k existenci či neexistenci krize středního věku. Zároveň dle jejich názoru nejlépe odpovídá pojmání lidského vývoje optikou životní cesty, neboť akcentuje vzájemnou propojenost a vliv sociálních a osobních faktorů.

Do této debaty psychologů se zapojili rovněž ekonomové, kteří problematiku krize středního věku zkoumali ve vztahu k osobní pohodě. Zmínit lze nejnovější výzkumy amerického profesora ekonomie Davida Blanchflowera, který na robustním vzorku dat ze 145 zemí analyzoval vztah věku a osobní pohody (Blanchflower, 2021) a věku a osobní nepohody na vzorku dat ze 40 zemí Evropy a Spojených států (Blanchflower, 2020) za použití kontrolních proměnných. Jeho výzkumy potvrdily souvislost mezi osobní pohodou či nepohodou a věkem. Jinými slovy, prokázala se korelace tvaru křivky osobní nepohody (křivka ve tvaru U) s věkem, kdy ve středním věku, konkrétně kolem 48. roku života, dochází ke krizi středního věku. V případě osobní pohody měla křivka obrácený tvar.

Další perspektivu představuje stereotypizovaný pop-psychologický model krize středního věku, který odkazuje k laickému vnímání této krize. V kontextu vyrovnávání genderových rolí v dnešní společnosti Thorová (2015) zdůrazňuje, že chování obou pohlaví v souvislosti s krizí středního věku se značně přibližuje. U mužského laického prototypu krize středního věku vyzdvihuje snahu mužů barvit si či nastřelovat vlasy za účelem dosažení mladšího vzhledu. Takový starší muž vstupuje do vztahu s mladou ženou. Je finančně zajištěn, což dává najevo koupí drahé motorky či luxusního sportovního auta. Chodí „do posilovny, na diskotéky a užívá léky na zvýšení potence“ (Thorová, 2015, s. 451). Ženský laický prototyp krize středního věku se projevuje tím, že žena vyhledává vztahy s mladšími muži, intenzivně cvičí, drží různé diety, podstupuje řadu kosmetických zákroků a méně času věnuje péči o rodinu (Ibid.).

Ve své podstatě se jedná o kompenzační strategie, kterými se jedinci snaží zachovat pocit nekončícího mládí a uniknout procesu stárnutí, které se v období středního věku začíná výrazněji projevovat (Colarusso, 1998).

II. EMPIRICKÁ ČÁST

3 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA ANALÝZY

Cílem této kapitoly je představit výzkumný design bakalářské práce. Vymezuje metodologické ukotvení práce a následně ukazuje konkrétní postup uplatněný při zpracování výzkumného tématu práce.

Metodologicky práce vychází z kritické analýzy diskurzu, rámcování a srovnávací analýzy za využití statistické metody t-testu. Práce je tak založena na využití kvalitativních metod a induktivním způsobu usuzování. Inspirací pro výběr tohoto postupu pro analýzu mediálního diskurzu o krizi středního věku se staly práce Alice Němcové-Tejkalové (2012): *Ti druzí sportovci: mediální stereotypizace a rámcování handicapovaných v tisku v letech 1948–2008* a Olgy Šmídové-Matoušové (2012): „*Rudé právo psalo, že nás bylo málo...*“. *Restituce identity a identita restituce v diskursu Rudého práva*, které jsou odbornou veřejností považovány za přínosné z hlediska provedené analýzy médií ve vztahu ke zvolenému tématu (viz např. Hájek, 2014).

3.1 Kritická analýza diskurzu

Základní výzkumnou metodu představuje kritická analýza diskurzu, jež představuje jeden z hlavních proudů analýzy diskurzu. Jedná se o metodu, která se začala výrazněji prosazovat ve společenskovědním výzkumu od osmdesátých let 20. století a dnes patří mezi nejvíce využívané metody kvalitativního výzkumu.

Obdobně jako analýza diskurzu nepředstavuje CDA jednolitý přístup, ale spíše o soubor přístupů, z nichž každý využívá odlišná teoretická východiska i přístupy k předmětu zkoumání. Mezi její hlavní představitele patří Norman Fairclough (aspirující svým přístupem na společenskou změnu), Teun van Dijk (sociokognitivní přístup) či Ruth Wodaková (diskurzivně-historický přístup). Společný jim je důraz, který kladou na použití jazyka, přičemž se odkazují k funkční lingvistice a její premise, že jazyk je „nedílnou součástí sociálního života“ a tedy i „sociálním kontextem omezen“ (Schneiderová, 2015, s. 31; srovnej Hansen & Machin, 2019; Kraus, 2008).

Důležité je v tomto kontextu definovat pojem diskurz. CDA při vymezení tohoto pojmu vychází z Foucaultovské sociálně konstruktivistické tradice. Diskurz chápe jako „způsob reprezentování aspektů světa, různých procesů, vztahů a struktur materiálního i mentálního světa“. Diskurz má tedy „konstitutivní povahu, neboť konstruuje různé

aspekty sociální“, ... organizuje „myšlenkové kategorie a schémata vědění“, zaměřuje se na „pravidla, která uspořádávají texty a výpovědi“ (Schneiderová, 2015, s. 28–29). To znamená, že diskurz nemusí představovat reprezentaci světa, „jaký je“, nýbrž je „(také) projektivní a imaginární“. Různé diskurzy jsou tak „různými způsoby reprezentace světa ...[resp. různými vztahy lidí ke světu] a je pro ně společné opakování a stabilita“ (Ibid., s. 29).

CDA je dále typická svým zaměřením se na rozkrytí mocenských vztahů ve společnosti, neboť např. podle Fairclougha (2013) některé skupiny ve společnosti za účelem udržení svého výsadního postavení využívají právě jazyka. Úkolem diskurzu je tyto snahy demaskovat (skrze volbu slov a různých jazykových forem). S tím souvisí i pojem ideologie, který CDA chápe jako „způsob reprezentace a konstruování společnosti, který reprodukuje vztahy nerovnosti, dominance a vykořisťování“, či jako perspektivu, „z níž jsou nahlíženy vztahy mezi skupinami lidí, instituce, atd.“ (Homoláč, 2002, s. 37, citováno podle Schneiderová, 2015, s. 39).

Jednou z výzkumných oblastí CDA představuje mediální diskurz, neboť s ohledem na své cíle a zájmy média zastávají důležitou roli v (re)konstrukci sociální reality (Fairclough, 1995). Mediální diskurz je rovněž „důležitý, jak tím, co odhaluje o společnosti, tak tím, čím sám k charakteru společnosti přispívá“ (Bell, 1998, 2000, s. 64).

Mezi stěžejní autory, kteří se touto problematikou zabývají, patří právě Norman Fairclough. Ten svou analýzu zakládá na třech dimenzích. První představuje analýza textu (komunikační či diskurzivní události), jež se zaměřuje na rozbor lexikálních jednotek a syntaxe a také textové struktury (argumentů). Druhá dimenze se vztahuje k analýze praktik diskurzu (discourse practice), kterými je konstrukce, distribuce a interpretace textu (diskurzu). V jejím rámci je akcentováno použití pojmu řád diskurzu (order of discourse), který označuje typy diskurzů v jednotlivých společenských oblastech. Třetí zahrnuje analýzu sociokulturních praktik či postupů (sociocultural practice), jež se věnuje zejména vztahům mezi mocí a ideologií a diskurzem, ale také mezi hodnotami a diskurzem (Fairclough, 1995, především s. 55–68). Zvláštní pozornost je věnována prostoru mezi první a druhou dimenzí, který podle Fairclougha spojuje intertextuální analýza. Jedná se o analýzu „textů z perspektivy praktik diskurzu, konkrétněji z perspektivy ‚procesů diskurzu‘ – z hlediska způsobů, ve kterých jsou žánry a diskurzy dostupné v repertoáru řádů diskurzu propojeny a kombinovány v produkci a konzumaci

textů a způsobů, ve kterých texty transformují a ukotvují jiné texty, které jsou s nimi v řetězci vztahů“ (Fairclough, 1995, s. 75).

Zároveň Fairclough (1995) spolu s van Dijkem (1998, 2000) zdůrazňují, že při analýze mediálních textů je nutné věnovat pozornost i tomu, co v nich není obsaženo, co v nich chybí, ať již se jedná o jednotlivce, sociální skupinu či jev. Podle Fairclougha (1995, s. 106–107) je „jakýkoli text kombinací explicitních významů – toho, co bylo skutečně řečeno“ – a implicitních významů – toho, co zůstalo „nevyřčeno“, ale bere se to jako dané, jako předpoklad“.

V kontextu svého analytického rámce Fairclough formuloval šest otázek, které by měly být reflektovány při komplexním rozboru mediálního textu: „1) Kdo jsou [...] aktéři v události, a na základě jakých žánrů, diskurzů a étosů je text sestaven? 2) Jak jsou artikulovány? 3) Jak je tato artikulace uskutečněna ve formách a významech textu? 4) Jak jsou zdroje řádu diskurzu sestaveny ke zvládnutí interakce? 5) Jaký možný směr poskytuje tento typ diskurzí události pro artikulaci [...] řádu diskurzu? 6) Jaké širší společenské a kulturní procesy tvarují způsob, jakým tato diskurzí událost vyjadřuje žánry, diskurzy a étosy, a jak jsou tímto způsobem ony procesy samy tvarovány?“ (Fairclough, 1998, 2000, s. 161–162). Obdobný souhrn doporučení předložil i van Dijk (1998, 2000, s. 45), který akcentuje například zaměření se na „kontext diskurzu“, na typ „zapojených sociálních skupin“ v textu či na „pojmenování skrytých předpokladů, jež jsou v textu obsaženy“ (srovnej Němcová Tejkalová, 2012).

3.2 Rámcování

Rámcování představuje „jednu z prováděcích úrovní (praktik) diskurzu“ (Němcová Tejkalová, 2012, s. 37). Koncept rámcování je využíván v mnoha disciplínách včetně mediálních studií. Jeho počátky jsou dávány do spojení se jménem Erwina Goffmana, který v roce 1974 vymezil „analýzu rámců“ (frame analysis) ve spojitosti s „organizací zkušenosti“, která je založena na subjektivní identifikaci „základních prvků“ organizace, „kterými se dění – alespoň společenské – řídí“ (Goffman, 1974, 1986, s. 11). Jedná se tedy o „klasifikaci systémů“, které jedinci umožňují „lokalizovat, vnímat, identifikovat a označit“ nejrůznější sociální události, s nimiž se ve svém životě setkává (Ibid., 21–22).

Existuje mnoho definic a vymezení tohoto pojmu. Jenny Kitzingerová (2007, s. 134) shrnuje, že rámcování lze chápat jako způsob organizace reality. Sleduje, jak jsou

„kategorizovány události“, co zůstává v centru pozornosti a co je naopak upozadováno. V případě médií zdůrazňuje způsob, jakým „rámují příběh“. Jak si média vybírají „relevantní fakta a zasazují je do kontextu, který považují za odpovídající“. Jak „zobrazují hlavní aktéry“ a jakým způsobem nabízejí interpretace, ať již implicitní či explicitní, o „příčinách a řešeních“ popisovaného příběhu.

V této souvislosti je nutné zdůraznit, že výběr určitých aspektů reality, jejich zdůraznění a prezentace „není náhodný“ a vztahuje se k „platným kulturním normám společnosti, stejně jako k mediálnímu diskurzu“ (Němcová Tejkalová, 2012, s. 42; srovnej Šmídová-Matoušová, 2012, s. 99–100).

V souvislosti s výzkumem médií se rámcování používá ve třech oblastech. První se vztahuje k produkci mediálního textu, kdy je těžištěm zájmu způsob práce novináře se zdroji a jak toto vzájemné působení ovlivňuje výslednou podobu textu. Druhou oblast představuje analýza obsahu mediálního textu, třetí pak analyzuje dopad textu na příjemce komunikovaného aktu (Kitzinger, 2007, s. 137–138).

3.3 Vymezení zkoumaného tématu a postupu jeho zpracování

Výzkum se vztahuje k analýze českého mediálního diskurzu krize středního věku v období od 1. března 2019 do 28. února 2021. Sleduje tedy vývoj mediálního rámcování krize středního věku z krátkodobého hlediska a jeho kontinuitu či diskontinuitu během prvního roku pandemie covid-19, která započala v České republice 1. března 2020, ve srovnání s rokem předchozím, předpandemickým.

Z pohledu výše uvedených metodologických východisek je v této práci mediální diskurz vymezen tématem krize středního věku a časově ohraničen léty 2019–2021. Je definován jako soubor textů, které představují užší vzorek z populace archivu tištěných i elektronických médií (viz níže). Z hlediska formátu se tedy jedná, jak o tištěná, tak online média. Pokud jde o žánr, zkoumané texty mají podobu zpráv, komentářů, blogů, rozhovorů, recenzí a noticek.

Předkládaný výzkum se zaměřuje na rámcování obsahu mediálního textu v jeho vztahu k diskurzu, tedy ve vztahu k nejrůznějším kontextům (společenským, kulturním). Nevěnuje se tedy zkoumání vlivu mediálního textu na publikum.

Výzkumné otázky jsou formulovány následovně: Jakým způsobem se vyvíjelo mediální rámcování krize středního věku ve zkoumaném období? Je možné hovořit

o kontinuitě či diskontinuitě mediálního diskurzu v prvním roce pandemie v porovnání s rokem předpandemickým?

Za účelem kvalifikovaného zodpovězení výzkumných otázek bylo s pomocí metodologických východisek vymezeno několik vodítek (dílčích otázek), které byly reflektovány v jednotlivých fázích zkoumání mediálních textů: Jaký je základní rámec aplikovaný na text? Jak jsou vymezeni hlavní aktéři textu? K jakým hodnotám text odkazuje, ať již explicitně, či implicitně? Jaká témata jsou upozaděna či jsou přímo opomenuta? Jakým způsobem se text odkazuje na jiné texty? Jaké jazykové prostředky jsou využívány? Při srovnávací analýze je pak pozornost zaměřena na proměnu způsobu zpracování textů v kontextu zhodnocení společenského klimatu.

3.3.1 Práce s daty

První fáze výzkumu zahrnovala sestavení souboru textů pro analýzu. Způsob jeho získání je uveden v podkapitole Výzkumný vzorek níže. Ve druhé fázi byl proveden předběžný výzkum. Byla identifikována a označena základní témata, která se vztahovala k tematickému zaměření výzkumu. Při jejich označování, resp. kódování (Hendl, 2016), byl posuzován jejich význam a také to, co reprezentují. Bylo zkoumáno, jaká témata se v souboru textů opakují. Opakující se témata byla roztríděna do kategorií s vyšší úrovní abstrakce než samotná témata. Tyto kategorie nebyly předem formulovány, ale vznikaly induktivním způsobem během analytické práce s texty. Následně byly zkoumány vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a vytvořeny ústřední kategorie, které ukazovaly, jakým způsobem je krize středního věku v médiích rámcována. Byly tedy identifikovány hlavní rámce. Každému rámci byl přiřazen kód.

Ve třetí fázi proběhlo ruční přiřazení kódů jednotlivých rámců k úsekům textu (tzv. výpovědím), které spadaly do daného rámce. Jednotlivé výpovědi se sestávaly ze slov, sousloví, gramatických vět i nadvětých celků. Přiřazování jednotlivých kódů probíhalo bez použití výpočetní techniky. Po provedení kódování celého souboru textů proběhlo za účelem zajištění konzistentního rozboru analyzovaného materiálu po týdnu druhé čtení.

Následovala analýza identifikovaných rámců, která byla provedena pro každé stanovené období zvlášť. V páté fázi byla za účelem zjištění kontinuity či diskontinuity vývoje mediálních rámců v době předpandemické a pandemické provedena srovnávací analýza rámců, které bylo možné v jednotlivých obdobích vysledovat. Dále pak interpretace a kontextualizace výsledků analýzy.

3.3.2 Výzkumný vzorek

Soubor zkoumaných jevů představují články (resp. texty), které byly vygenerovány pomocí systému Newton Media Search, který obsahuje plnotextový archiv článků tištěných i elektronických médií.

Vyhledávání probíhalo následovně. Nejdříve bylo zvoleno časové rozmezí pro vyhledávání článků. S ohledem na zaměření výzkumu byla zvolena dvě jednoletá období: první se vztahovalo k časovému úseku od 1. března 2019 do 29. února 2020, druhé pak od 1. března 2020 do 28. února 2021.

Do políčka Nadpis byl zadán pojem „krize středního věku“ bez PR článků a regionálních duplicit. Zvolena byla celostátní tištěná média, internet a celostátní televize a rozhlas. Z hlediska obsahu byly zvoleny všechny nabízené možnosti. Jednalo se o mediální žánry – Publicistika/zpravodajství a Blogy a oblasti zaměření médií – Auto-moto, Cestovní ruch, Doprava, Dům a bydlení, Ekonomie a finance, Informační technologie, Marketing/reklama, Nezařazeno, Podnikání/obchodování, Potravinařství/gastronomie, Průmysl/energetika, Společenský/kultura, Sport, Stavebnictví a architektura, Veřejná správa, Zdravotnictví, Zemědělství/ekologie a Životní styl. Na základě těchto parametrů bylo vygenerováno 106 článků, jež mají v názvu krize středního věku, nebo je podstatné jméno krize skloňováno v různých pádech. Jednalo se o 56 článků za období od 1. března 2019 do 29. února 2020 a 50 článků v období od 1. března 2020 do 28. února 2021. Vygenerované články zastupují všechny druhy médií: tradiční (tisk, rozhlas, televize), soukromá i veřejnoprávní, mainstreamová i alternativní a v neposlední řadě i média seriózní (např. Lidové noviny) a bulvární (např. Šíp). V tomto kontextu je nutné zdůraznit, že v českém mediálním prostoru dochází tzv. bulvarizačnímu trendu, kdy se bulvarizace (tedy využití prostředků za účelem co největšího působení na emocionální stránku publika) stává součástí i seriózních médií (Schneiderová, 2015).

Při prvním čtení celého souboru došlo ke zjištění, že v případě šesti článků nebyl text úplný. Z tohoto důvodu došlo k ověření úplnosti textu všech článků a doplnění informací. V jednom případě – rozhlasového blogu – byl text za účelem další analýzy doslovně přepsán, neboť text z archivu obsahoval jen úvodní noticku. Zároveň první čtení ukázalo, že docházelo k reprodukci stejného textu, a to dvěma způsoby. První představoval zveřejnění totožného textu v tištěné a elektronické podobě v rámci jednoho média (i několikrát v rámci různých rubrik), druhý pak zveřejnění téhož textu v rámci

různých elektronických médií. Tento postup vedl k vyřazení těchto článků a podrobnější textové analýze bylo následně podrobena 48 článků za první období a 36 článků za období druhé, celkem se tedy jednalo o 84 článků. Analyzovaný korpus dat tak odpovídá rozsahu, který je podle odborníků (např. Hájek, 2014; Hansen & Machin, 2019) proveditelný bez použití počítačového softwaru.

3.3.3 Limity zvoleného metodologického přístupu

Využití kritické analýzy diskurzu a rámcování sebou nese potenciální rizika, která musí být při výzkumu brána v úvahu. Jedná se zejména o riziko subjektivního přístupu k výběru textů nebo ke způsobu práce s těmito texty. Výzkumník je při své analytické práci se souborem dat nutně ovlivněn svým subjektivním vnímáním reality, svými předsudky a již dříve nabytými zkušenostmi se zkoumaným tématem. Podle Hájka (2014, s. 70) může toto „předporozumění“ vést až k „analytické slepotě“. V případě výběru textu se subjektivita výzkumníka může projevit např. výběrem takových textů, které z jakéhokoli důvodu upoutají výzkumníkovu pozornost, ale při posouzení celého diskurzu se ukáže takový text jako ne příliš relevantní. Při práci s textem se riziko subjektivního pohledu může projevit, jak při kódování manifestní (explicitní) složky textu (např. při nejednoznačných výpovědích), tak především při rozboru jeho implicitní složky, která představuje objekt výzkumníkova usuzování (např. při vyhodnocování záměru producenta textu) (Ibid., s. 60).

S ohledem na tyto skutečnosti bylo riziko subjektivního výběru materiálu minimalizováno zadáním klíčového sousloví „krize středního věku“ do anonymní databáze archivu plnotextových tištěných i digitálních médií. Při samotné analýze celého souboru textů bylo postupováno co nejvíce důsledně a konzistentně a jednotlivé postupy byly ověřovány opakovaným čtením a vyhodnocováním v časovém odstupu.

4 RÁMCOVÁNÍ KRIZE STŘEDNÍHO VĚKU V MEDIÁLNÍM DISKURZU V OBDOBÍ BŘEZEN 2019–ÚNOR 2020

Ve sledovaném období bylo analyzováno celkem 48 mediálních textů. S ohledem na počet těchto textů ve vztahu k objemu roční mediální produkce je zřejmé, že téma krize středního věku nebylo ve středu zájmů českých žurnalistů. Jednalo se o téma menšinové. Tuto tezi potvrzuje i míra pokrytí (17 textů) tohoto tématu médii, která v analyzovaném období patřila podle mediálních průzkumů mezi nejsledovanější, ať již se jednalo o tiskové tituly, rozhlas, televizi či online média.⁵ Přičemž téma bylo akcentováno především médii zaměřující se na společnost a životní styl.

Celkem bylo identifikováno pět základních rámců: rámeček časovosti, rámeček genderu, rámeček změny, rámeček bilancování a rámeček podporující. Pro přehlednost a možnost numerického srovnání je v tabulce níže uveden počet článků, v nichž byl daný rámeček identifikován. Platí, že jeden článek mohl obsahovat i více rámců, vždy ale minimálně jeden.

Tabulka č. 1 Počet článků u jednotlivých rámců v letech 2019–2020

Název rámce	Počet článků
Rámeček časovosti	35
Rámeček genderu	22
Rámeček změny	24
Rámeček bilancování	12
Rámeček podporující	14

Zdroj: Vlastní zpracování.

4.1 Rámeček časovosti

⁵ Seznam nejčtenějších tiskových titulů pravidelně zveřejňuje Unie vydavatelů a Asociace mediálních agentur ASMEA v rámci Media projektu, který je realizován agenturami MEDIAN a STEM/MARK (MEDIAN & STEM/MARK, nedatováno); obdobně tyto agentury sestavují žebříčky poslechovosti rádií v rámci RADIOPROJEKTU (MEDIAN & STEM/MARK, Kontinuální měření čtenosti a poslechovosti a exkluzivní ad-hoc výzkumy na míru, nedatováno). K sestavení žebříčků sledovanosti celostátních televizí jsou využívána data z Asociace televizních organizací. Sledovanost digitálních médií monitoruje server NetMonitor.cz. V případě zpravodajských webů byly do kategorie s největší sledovaností zařazeny ty, které podle žebříčků (např. Zpravodajské weby 2020: Na čele Novinky, v TOP 10 i nový web CNN Prima, 2021) měly průměrnou roční návštěvnost podle počtu reálných uživatelů vyšší než 1 400 000. Podobný přístup byl využit i u zbylých kategorií digitálních médií, kde ale dolní hranice byla stanovena na 1 milion reálných uživatelů s ohledem na jejich množství.

Časovost krize středního věku je v tomto rámci uchopena komplexně v několika vzájemně provázaných rovinách. První se vztahuje k vymezení konkrétního věku či časového období, během kterého ke krizi může dojít. Ve sledovaných mediálních textech je vznik krize středního věku zmiňován řadou způsobů lišící se mírou explicitnosti a implicitnosti (kde producent textu u čtenáře předpokládá vědomosti vztahující se k vymezení středního věku, tzv. implicitní presupozice), časové ohraničenosti i mírou využití jazykových prostředků.

Explicitní stanovení konkrétního roku nebo období pro krizi středního věku a jeho ohraničenost je prezentováno s odvoláním se na zahraniční vědecké výzkumy či názor psychologů. Odkaz na zahraniční studie Blanchflowera či Blanchflowera a Oswalda z let 2019–2020 reflektují vyjádření typu „*Největší krize? Ve 47 letech.*“ (Kdy u člověka vrcholí krize středního věku, 2020), „*[D]no je 46*“ (Krize středního věku (b), 2019) nebo „*[D]no – tedy období, kdy člověk pocítuje největší životní nespokojenost – [se] pohybuje kolem 47. roku*“ (Křivka beznaděje má tvar U. Ekonom spočítal, kdy přesně vrcholí krize středního věku, 2020). Z dalšího kontextu textu je zřejmé, že oním „dnem“ mají autoři na mysli dno křivky, které se v této souvislosti v novinářské praxi běžně používá. Jeho použití ale v kontextu sledovaného tématu lze vnímat i metaforicky, že v období krize středního věku se člověk potýká s pro něj těžko řešitelnými problémy, je tzv. na dně svých sil. Křivka ve tvaru U je reflektována v médiích i v pozitivním smyslu prostřednictvím nepřímé citace psychologa Jeronýma Klimeše, který ji „*popisuje jako vrchol*“ (Křivánková, 2020a). I názor české psycholožky je uveden formou nepřímé citace: „*Psycholožka Klára Gajdušková, střední věk definuje od 40 do 65 let*“. [...] „*Krize středního věku může přijít i před třicítkou.*“ (Křivánková, 2020c). Jako implicitní odvolání se na odbornou veřejnost, které reflektuje nejednoznačnost názorů ohledně tohoto tématu, lze v kontextu článku chápat následující vyjádření: „*...[K]rize středního věku na jednoho přijde v pětáctyřiceti, zatímco na jiného ještě před třicítkou.* [...] *Jsou lidé, na které přijde taková krize až po padesátce, jsou lidé, na které nepřijde nikdy.*“ (Krize středního věku může přijít kdykoliv. Osvědčené tipy, jak ji překonat, 2019).

Vyjádřeními typu „*po čtyřítce*“ (Šubrtová, 2019), „*okolo padesátého roku života*“ (Polcar, 2019) bez implicitního či explicitního odvolání se na odborníky se tvůrci textů staví do role experta.

Nepřímo autoři mediálních textů odkazují na konkrétní věk, kdy ke krizi středního věku dochází, prostřednictvím příběhů celebrit (15 článků) a „obyčejných lidí“

(2 články). Presentují fyzický věk daného jedince a z kontextu článku vyplývá, že se jedná o léta vztahující se ke krizi středního věku.

Dále je artikulováno časové vymezení jako prostoru, kdy má jedinec „*polovinu života za sebou*“ (Krise středního věku (b), 2019). Zároveň je sousloví „*uprostřed života*“ používáno i v rámci tzv. personifikace u neživých věcí, např. na Festival umění a technologií, který v roce 2019 proběhl v Linci (Malečková, 2019).

Druhá rovina představuje vymezení středního věku jako jednu z etap životního cyklu, která se nachází mezi mládím a stářím. Kdy je toto období charakterizováno svým důrazem na přítomnost, kdy si člověk začíná uvědomovat realitu procesu stárnutí. Je dáno do kontrastu s mládím, které je prezentováno optimisticky s očekáváním do budoucna (např. Krize středního věku (a), 2019). Mládí je ale prezentováno i negativně, neboť je charakterizováno jako období, kdy se mladí lidé potýkají s nejrůznějšími problémy, a označeno jako „*krize věku čtvrtého nebo také jakási nová krize středního věku*“ (Šubrtová, 2019) či s určitou mírou nadsázky jako „*krize třicátníků, která je podobná jako krize středního věku, ovšem menší*“ (Dědek, 2019). V souvislosti s implicitním či explicitním odkazem na odborné kruhy je střední věk dáván i do kontrastu se stářím, které je prezentováno opět optimisticky. Např. „*zlatá jsou šedesátá léta života*“ (Krizi středního věku prožije každý z nás, u žen to však většinou nepoznáte, 2020), „*období mezi 60. a 70. rokem života je psychology označováno jako „zlatý věk“*“ (V životě jsme nejšťastnější celkem ve dvou obdobích. Krizi zažíváme ve středním věku, 2020) nebo „*šťěstí se znovu objeví*“ (Kdy u člověka vrcholí krize středního věku, 2020). V této souvislosti lze chápat vnímání krize jako přechodné fáze života, jako přechodný stav, který je časově ohraničen. Další vyjádření s větší či menší mírou explicitnosti tuto reprezentaci krize středního věku potvrzují (např. (Krise středního věku, 2020d).

Poslední rovinu lze označit jako uvědomění si konečnosti života, vlastní smrtelnosti. Je to vyjádřeno formou nadsázky „*sice není konec světa, ale trochu ho to připomíná*“ (Štěpánek, 2019) nebo prostřednictvím přímé citace metafory psychologa Jeronýma Klimeše jako „*siluety krematoria*“ (Křivánková, 2020a).

4.2 Rámec genderu

Krise středního věku je v tomto rámci artikulována především prostřednictvím předsudků a stereotypů.⁶ Ty se vztahují k obecně sdíleným postojům a názorům ve společnosti a jsou prezentovány danost, tedy normativně. Většinou jsou uváděny v různé podobě na začátku článků s cílem upoutat pozornost příjemce, přičemž dále v textu se s nimi neztotožňují a upozorňují, že se jedná o stereotypní vnímání krize středního věku. Byť se proti předsudkům a stereotypům vymezují, jejich samotná verbalizace napomáhá jejich upevnování ve společnosti. Tyto postoje jsou rovněž prezentovány s různou mírou explicitnosti a implicitnosti, přičemž převládá uchopení této stereotypizace u mužů.

Jako příklad takové reprezentace krize středního věku za použití velmi expresivních až nevhodných výrazů lze uvést následující tvrzení: „*Krise středního věku je poměrně zažitý pojem. Jako klišé si představíte chlapíka po čtyřicítce, který má už celkem slušné konto i břicho. Jeho manželka, která ho po patnácti letech praní fouseklí a boje s prkénkem od hajzlu, jeho náladami a nemluvností už moc neobdivuje, ho moc nebaví, zato jeho mladá kolegyně, která ho po třech průchodech kanceláří v novém obleku obdivuje hodně, ho náhle baví.*“ (Šubrtová, 2019).

Dále jsou tyto stereotypy jako např. „*v náručí mladé milenky*“ (Polcar, 2019), nebo „*koupí ferrari*“ (Dědek, 2019) používány uvnitř samotného textu jako součást příběhů, ať již fiktivních (např. Krize středního věku, 2020c) či skutečných (např. Krize středního věku u chlapa?, 2019).

Dále je toto téma prezentováno rozdíly mezi muži a ženami v prožívání krize, přičemž jsou uváděny nejen konkrétní rozdíly, ale i míra jejich pozorovatelnosti navenek. Vhodně to ilustruje následující vyjádření: „*Když krizi středního věku prožívá žena, málokdy to poznáte. Když se toto životní období snaží zvládnout muž, je to zřejmé na první pohled.*“ (Krizi středního věku prožije každý z nás, u žen to však většinou nepoznáte, 2020). U mužů je krize středního věku prezentována vyjma výše uvedených stereotypů určitou akčností a „*pocity mrzutosti, ublíženosti a nedocenění*“ (Ibid.), u žen pak jako „*uzavření se do sebe, pocity beznaděje, smutku nebo deprese*“ (Křivánková, 2020d). Je

⁶ Pojmy předsudek a stereotyp jsou v této práci chápány dle vymezení psycholožky Jany Turzákové. Předsudek představuje „zvláštní druh předem vytvořených postojů vůči jiným lidem a skupinám, které nejsou založené na reálné zkušenosti, ale spíše na zobecněných a často chybných přesvědčeních“. Stereotyp je kognitivním schématem, které „pomáhá organizovat informace o sociálním světě. Odráží naše přesvědčení o rysech typických pro příslušníky různých skupin a ovlivňují způsob, jak je kognitivně zpracováváme a emočně na ně reagujeme, i to, jaké chování od nich budeme očekávat.“ (Turzáková, 2019, 657).

zřejmé, že i toto rozdělení lze vnímat do určité míry jako předsudečné, neboť popsané pocity s ohledem na individualitu osobního prožívání lze nalézt, jak u mužů, tak u žen.

4.3 Rámec změny

Změna je v podstatě esencí krize středního věku. Tento rámec prezentuje krizi komplexně v několika dimenzích opět za využití mnoha jazykových prostředků. První se vztahuje k fyzickým změnám, které jsou prezentovány normativně. Jedná se např. o ztrátu energie, tvorbu vrásek, šedin nebo úbytek fyzických sil. Do této dimenze je možné zařadit i změnu vizáže, ať již se jedná o plastické operace, změnu účesu nebo tetování. Ty jsou prezentovány různou měrou negativního hodnocení i za využití ironie skrze příběhy celebrit (např. Halle Berry má obrovskou kérku na zádech a určitě nemá krizi středního věku, 2019; Neven Ciganovic: Předvádí děsivou krizi středního věku a přitom býval hezký muž!, 2019).

Dále se jedná o změny psychické, které jsou úzce spjaty se změnami tělesnými i sociálními. Jedná se např. o pocity podrážděnosti, smutku, vzteku, zklamání, rozčarování, únavy, beznaděje, odcizení, obav, úzkosti nebo deprese. Objevují se i problémy s pamětí (např. Krize středního věku, 2020d).

Třetí dimenze se týká sociálních změn. Ty jsou prezentovány zejména v partnerských vztazích, zejména prostřednictvím dlouhodobě trvajících a nefunkčních manželství, rozpadu manželství či vztahu. Dále ve vztahu k dospívajícím dětem a mladším lidem (např. Krize středního věku?!, 2019; Krize středního věku, 2020c).

Poslední dimenze se vztahuje ke změně chování, které je prezentováno negativně prostřednictvím příběhů „obyčejných lidí“ (např. Krize středního věku u chlapa?, 2019) nebo celebrit (např. Lišková, 2019, 2020). Využita je i personifikace, kdy změna chování je aplikována na „*současný stav západní společnosti a demokracie*“ (Novák, 2019).

4.4 Rámec bilancování

Tento rámec nahlíží na mediální prezentaci krize středního věku z hlediska posuzování naplněnosti života, jeho smysluplnosti. Explicitně jsou artikulovány otázky, zda si jedinec dokázal během dosavadního života splnit své sny, naplnit cíle a nalézt smysl života. Toto vyhodnocování jej vede k vymezení cílů pro své další směřování. Odkazováno je prostřednictvím přímé či nepřímé citace na pohled českých psychologů. Např. přímou citaci Juliána Kurice: „...*cíle, kterých jsme dosáhli, nás nedokázaly přivést k pocitu naplnění a životní spokojenosti*“ (Krizi středního věku prožije každý z nás, u žen

to však většinou nepoznáte, 2020) lze chápat jako uvědomění toho, že i když člověk má všechno z hlediska měřitelných cílů, nemusí to nutně znamenat žití smysluplného života. Nepřímou citaci Tomáše Nováka je možné vnímat jako povzbuzení a optimistický přístup: „*Teprve na základě reálných prožitků dokážeme skutečně objektivně zhodnotit své schopnosti. Můžeme si také nastavit cíle, které budou splnitelné. [...] Víme vše o svých slabých i silných stránkách. Již máme dost zkušeností pro relevantní odhad. Tentokrát si své cíle můžeme nastavit realisticky.*“ (Křivánková, 2020b).

4.5 Rámec podporující

Rámec podporující prezentuje krizi středního věku komplexně. Využívány jsou explicitní i implicitní odkazy na odbornou veřejnost a také normativní tvrzení. Důležitou rovinou tohoto rámce je zdůraznění normálnosti krize jako neoddiskutovatelné součásti lidského života. Jedná se např. o vyjádření typu „*potká každého*“ (Horáková & Brunclík, 2019) nebo „*prožije každý, jen nevíme kdy*“ (Krizi středního věku prožije každý z nás, u žen to však většinou nepoznáte, 2020).

Další rovina se vztahuje k reakci na krizi a způsobu jejího řešení. To je reprezentováno manažerským stylem udílení rad a tipů či za využití lékařského slovníku „*metod první pomoci*“. V kontextu textů se nejedná o direktivní přístup, nýbrž o důraz na akceschopnost jednotlivce s implicitním předpokladem jeho kompetentnosti provést potřebné změny a přijmout zodpovědnost za vlastní život. Důraz na osobní kompetence a schopnosti je umocněn nezahrnutím odborné péče a pomoci jakožto možnosti řešení krize středního věku (byť jsou v mediálních textech využívány explicitní či implicitní odkazy na odbornou veřejnost a používán i odborný slovník). V podstatě se jedná o hodnoty liberálního přístupu ke světu.

Doporučené rady jsou prezentovány formou seznamu krátkých tvrzení s doplňujícím komentářem a implicitním odkazem na odbornou veřejnost (např. Krize středního věku může přijít kdykoliv. Osvědčené tipy, jak ji překonat, 2019) nebo bez bližšího vysvětlení (např. Krizi středního věku mají i ženy, 2019). Jedná se o „*mít dostatek času sám pro sebe, najít si nové zájmy, nové koníčky, cestovat, dostatek přátel, mluvit o svých pocitech a starostech, pravidelný pohyb, zdravá strava, pečovat o sebe, naučit se odpočívat, plnit si své sny*“ (Ibid.).

Metody první pomoci jsou prezentovány s explicitním odkazem na odbornou veřejnost či přímo citace psychologa. Opět jsou artikulovány formou seznamu zahrnující

stučnější či obsažnější popis každé metody. Jedná se o následující metody: „*autosugesce, stop technika, vodoléčba a „vykřičení se“, tucet výdechů pro klid a pohodu, arteterapie [ve smyslu léčby uměním, poslechem hudby, četbou, atp.], pozitivní přeznačkování a „pochvalování sebe sama““* (Krizi středního věku prožije každý z nás, u žen to však většinou nepoznáte, 2020). Z přímé citace psychologa Tomáše Nováka při uvádění příkladu sugesce u žen jasně vyplývá stereotypizované vnímání tohoto pohlaví nejen samotným výběrem slov, ale i jejich pořadím a uspořádáním ve větě: „*Jsem pořád hezká, také chytrá a hodná. Takže klid!*“ (Křivánková, 2020d).

5 RÁMCOVÁNÍ KRIZE STŘEDNÍHO VĚKU V MEDIÁLNÍM DISKURZU V OBDOBÍ BŘEZEN 2020–ÚNOR 2021

Ve sledovaném období bylo podrobeno analýze celkem 36 mediálních textů. V kontextu objemu roční mediální produkce lze konstatovat, že problematika krize středního věku nepatřila mezi hlavní témata české mediální scény. Jednalo se o téma menšinové, což potvrzuje i míra pokrytí (17 textů) tohoto tématu médii, která ve zkoumaném období patřila podle mediálních průzkumů mezi nejsledovanější. Krizi středního věku pokrývala především média zaměřující se na společnost a životní styl.

Celkem bylo identifikováno pět základních rámců: rámeček časovosti, rámeček genderu, rámeček změny, rámeček bilancování a rámeček podporující. Za účelem přehlednosti a možnosti numerického srovnání je v tabulce níže uveden počet článků, ve kterých byl daný rámeček identifikován. Zároveň platí, že jeden článek mohl obsahovat i více rámců, vždy ale minimálně jeden.

Tabulka č. 2 Počet článků u jednotlivých rámců v letech 2020–2021

Název rámce	Počet článků
Rámeček časovosti	30
Rámeček genderu	20
Rámeček změny	29
Rámeček bilancování	17
Rámeček podporující	18

Zdroj: Vlastní zpracování.

5.1 Rámeček časovosti

Časovost krize středního věku je v tomto rámci prezentována komplexně v několika dimenzích. První se týká vymezení konkrétního věku či časového období, během kterého ke krizi dochází. Jedná se o explicitní i implicitní vymezení s využitím celé škály jazykových prostředků. U explicitního stanovení časového období je odkazováno obecně na české i zahraniční odborníky jako např. „*Psychologové popisují krizi středního věku jako období emocionálního zmatku ve věku mezi čtyřiceti a šedesáti lety.*“ (Jak překonat krizi středního věku a manželskou krizi? Tento pár to zvládl a co vy?, 2020). Dále konkrétně např. „*uvedla psychologička Klára Gajdušková*“ (Hofmanová, 2020)

či „podle Davida Blanchflowera, profesora na britské Dartmouth College“ (Láchová, 2020). Dolní hranice středního věku je nejčastěji zasazena do 40. roku života a horní pak do 55., 60. nebo 65. roku. Využitím příslovci „nejčastěji“ nebo „obvykle“ (Krise středního věku: co při ní zažívají ženy a muži?, 2020) novináři reflektují akademický, resp. odborný diskurz, kde nepanuje shoda na přesném vymezení tohoto období. Nepřímo novináři odkazují na konkrétní věk, kdy ke krizi středního věku dochází, skrze příběhy „obyčejných lidí“ (3 články) a celebrit (2 články). Uvádějí pouze věk daného člověka, přičemž z kontextu článku je jasné, že se jedná o roky, kdy může dojít ke krizi středního věku. Dále je časově vymezena pojmem „polovina života“, který je používán nejenom u člověka (např. Hladík, 2021), nýbrž také dochází k personifikaci, kdy je tohoto termínu užito i na neživé věci – např. na technologickou životnost solárních panelů (Co řeší solární parky v krizi středního věku, 2020).

Třetí dimenze se týká vymezení středního věku jako jedné z etap životní cesty, která se nachází mezi mládím a stářím. Mládí je většinou prezentováno pozitivně a proces stárnutí, jež si člověk ve středním věku začíná mnohem více uvědomovat, spíše negativně. Tento vztah je expresivně vyjádřen např. „mládí v háji, do důchodu daleko“ (Láchová, 2020) nebo jemněji „stáří klepe na dveře, mladá léta jsou nenávratně pryč“ (Bohm, 2020). Střední věk je v této souvislosti prezentován jako období, kdy končí „pocit prakticky neomezeného času, který máme k dispozici pro život“, což „charakterizuje mladé lidi“[...]. „V mladším věku se soustředíme na budoucnost. Ve středním věku zase na to, jak se nám v dané chvíli žije.“ (Musálková, 2020).

Dále je krize středního věku prezentována jako přechodná fáze života, která má svůj začátek a konec (např. Potkala vás krize středního věku? Zjistěte, jak ji řešit, 2020). Poslední dimenzi lze vymezit jako uvědomění si konce vlastního života, vlastní smrtelnosti. Je to vyjádřeno slovy „krátí se čas“ (Urbanová, 2020) nebo pomocí metafory smrti „ona jde zvolna s tou kosou“ (Krise středního věku, 2020b).

5.2 Rámec genderu

Krise středního věku je optikou genderu prezentována zejména prostřednictvím předsudků a stereotypů, které odkazují na obecně sdílené postoje a mínění ve společnosti a jsou chápány normativně. Tyto předsudky a stereotypy o krizi středního věku jsou uváděny na začátku článků s cílem upoutat pozornost příjemce, přičemž dále v textu se s nimi neztotožňují a upozorňují, že realita taková není. Příkladem takového

předsudečného tvrzení je: „Většina z nás si myslí, že krize středního věku postihuje převážně muže. Není tomu tak.“ (Procházková, 2020). Tento výrok je navíc umocněn explicitním odkazem („Většina z nás“) na převládající, obecně sdílený postoj ve společnosti, na komunitu příjemců, za jejíž součást se tvůrkyně textu považuje.

Za explicitní stereotypizovanou prezentaci krize středního věku lze označit následující tvrzení, jehož vyznění je ještě posíleno použitím velkých písmen. „POŘÍDÍM SI ČERVENÝ KABRIOLET. NEBO POŘÁDNOU MOTORKU. KOŽENOU BUNDU. MLADOU MILENKU! A JÁ ZAS MILENCE! A HEZČÍ PRSA... ŽE TYHLE CHOUTKY ANI V NEJMENŠÍM TEĎ NEMÁTE? NO JASNĚ [...]“ (Láchová, 2020). Implicitně je tento stereotyp prezentován např. následovně: „Pořád nemáme sportůák a jeho kolegyně mě nechávají v naprostém klidu.“ (Jak překonat krizi středního věku a manželskou krizi? Tento pár to zvládl a co vy?, 2020). Stereotypní prezentace krize středního věku je čtenáři nabízena i formou příběhu (např. Uhlířová, 2020), která není tvůrcem textu zpochybněna. Naopak. Tím, že je ukázána na příběhu „z reálného života“, opět dochází k posilování tohoto stereotypu ve společnosti. Zároveň média dávají do kontrastu vnímání mužů a žen v tomto období z hlediska hodnot západní společnosti, která klade důraz na status, výkon a „ideál mládí“. Opět se lze zde setkat se stereotypním zpracováním. Např. „Muži mají charisma, ženy stárnou.“ Nebo „Muži téměř jakéhokoli věku působí sexy, pokud jsou mocní, úspěšní nebo bohatí. U žen to tak bohužel nefunguje. Naopak se v naší kultuře stávají s přibývajícím roky „neviditelné“, jak to samy popisují...“ (Trochová, 2020). Z uvedeného výroku je navíc zřejmé, že autorka se do určité míry vzdává odpovědnosti svým obecným odkazem na ženy a jejich vnímání sama sebe.

Druhou rovinu prezentace představuje odlišné působení hormonálních změn u žen a mužů v podobě menopauzy a andropauzy, které je oproštěno od předsudků či stereotypů (např. Polcar, 2021). Naopak je odkazováno explicitně či implicitně na odbornou veřejnost a zdůrazněna je i skutečnost, že samy o sobě tyto hormonální změny nepředstavují krizi středního věku, ale mohou k ní vést s ohledem na jejich dopady na psychiku. To je zdůrazněno zejména u mužské andropauzy (Sexuolog: Krize středního věku je často chybné označení pro andropauzu. Jak se tyto stavylíší?, 2020).

5.3 Rámec změny

Tento rámec prezentuje krizi komplexně v několika tematických oblastech. První se vztahuje k rychlosti, kdy krize středního věku přichází a nečekaně mění život jedince.

Využívána jsou k popisu této změny slovní spojení a slovesa jako „náhlé zboření starého“ (Potkala vás krize středního věku? Zjistěte, jak ji řešit, 2020), „přepadá“ (Musálková, 2020) nebo „číhá“ (Krise středního věku: co při ní zažívají ženy a muži?, 2020).

Druhá se týká fyzických změn v podobě vrásek, šedin, přibývání na váze, ubývání fyzických sil, či změna v podobě nového účesu či jiného oblečení. Další pak změn psychických, které jsou s fyzickými i sociálním (viz níže) úzce provázány. Jedná se o celou škálu emočních stavů. Zejména pak o pocit únavy, vyčerpanosti, ztracenosti, lítosti, smutku, vzteku, zklamání, frustrace, prázdnoty, nejistoty, nudy, nostalgie či deprese (např. Brunclíková, 2020).

Čtvrtá tématická oblast se vztahuje k sociálním změnám, které se projevují ve vztahu k partnerovi (dlouhodobé manželství zatížené stereotypem a nudou). Dále ve vztahu k dětem v podobě v tzv. syndromu prázdného hnízda, kdy rodiče zažívají pocity prázdnoty z odchodu svých dětí zejména tehdy, kdy nemají možnost kompenzovat tento odchod vztahem s vnoučaty. V této souvislosti je explicitně odkazováno na tzv. „novou dobu“, kdy společenská změna v České republice na konci 80. let vedla k odkládání rodičovství na pozdější dobu (Krise středního věku, 2020b). V kontextu vztahů s vlastními dětmi a rodiči je používán označení tzv. sendvičové generace, kdy se jedinci zároveň starají jak o vlastní rodiče, tak o děti. Tato péče je přisuzována zejména ženám, které ale stále v české společnosti jsou vnímány jako hlavní pečující osoby (např. Trochová, 2020; Musálková, 2020). Dále ve vztahu k práci zejména s ohledem na změnu zaměstnání (Příznaky krize středního věku jsou u každého jiné, 2021). Dochází ke změně chování, které je označováno zejména negativně. Např. chová se „jak primadona“ (Uhlířová, 2020), nebo náhlého flirtování s muži (např. Procházková, 2020). Chování je také prezentováno jako pozitivní ve spojení s odvahou vystoupit ze „zajetých kolejí“. Jedná se o explicitní vyjádření „odvaha udělat něco debilního“ (Prvok, Šampón, Tečka a Karel: Známi čeští herci řeší originálním způsobem krizi středního věku, 2020) či implicitně artikulována odvaha spolupracovat s mladšími lidmi (Přivřel, 2020).

5.4 Rámec bilancování

Tento rámec se vztahuje k bilancování dosavadního způsobu života v období krize středního věku. Úzce se vztahuje k otázce smysluplnosti života. Explicitně jsou zdůrazněny otázky o smyslu života a zda jedinec dokázal naplnit své sny a cíle z mládí či nikoli a jakým směrem se chce vydat dále. Co od života dále očekává. Jedná se např.

o vyjádření: „*Je to vlastně takový vnitřní konflikt a rozpor mezi tím, kým jste vždy chtěli být, a tím, kým právě jste.*“ (Urbanová, 2020) nebo „*Všeho jsem dosáhl, ale cítím se prázdný.*“ (Bohm, 2020).

5.5 Rámec podporující

Rámec podporující je uchopen opět komplexně. Objevují se explicitní a implicitní odkazy, citováni jsou čeští psychologové (např. Jeroným Klimeš, Klára Gajdušková, Boris Štěpanovič) i zahraniční odborníci (např. americká psychoterapeutka Robi Ludwigová). Je rovněž založen na normativních výpovědích, kdy krize středního věku je charakterizována jako nedílná součást života, např. jako „*normální fáze života*“ (Brown, 2021).

Významným tématem je způsob reakce na krizi a její řešení. To je reprezentováno různou mírou empatie. Vysokou míru podpory založené na empatii a přijetí lze vysledovat u výpovědí typu „*je normální cítit se ztraceně*“ či „*nespěchejte na sebe*“ (Potkala vás krize středního věku? Zjistěte, jak ji řešit, 2020) nebo „*život nekončí*“ (Příznaky krize středního věku jsou u každého jiné, 2021) či „*nemusí svou krizí procházet sám*“ (Jak překonat krizi středního věku a manželskou krizi? Tento pár to zvládl a co vy?, 2020). „*Nejste sami*“ je rovněž akcentováno v jednom případě ve spojitosti s pandemickými opatřeními zdůrazňující přínos poslechu hudby (Knuth, 2020).

Dále se jedná o pozitivní motivaci, která apeluje na vyvinutí určité vlastní aktivity v reakci na krizi. Jedná se např. o tvrzení „*smiřte se s tím*“ (Trochová, 2020) nikoli ale ve smyslu expertní rady, nýbrž empatického porozumění. Rovněž je zdůrazněna schopnost jedince vyřešit krizi vlastními silami. V podstatě se jedná o liberální pohled kladoucí důraz na přijetí zodpovědnosti za vlastní život. V tomto smyslu vyznívají výroky jako „*každý má změnu ve svých rukou*“ (Krizi středního věku: co při ní zažívají ženy a muži?, 2020), „*neuzavírejte se do osobní bubliny a mluvejte*“ (Urbanová, 2020), „*sepsat vlastní pro a proti*“ nebo „*změňte úhel pohledu*“ (Musálková, 2020). To doplňuje důraz na uvědomění si, že krize není nic, co by se nedalo překonat. Např. „*krizi není třeba nějak demonizovat*“ (Láchová, 2020) či „*neberte to zas tak vážně*“ (Trochová, 2020).

Na druhé straně je akcentována nutnost vyhledat odborníka – psychologa, psychoterapeuta, lékaře či kouče v případě, že člověk není schopen se sám s krizovou situací vyrovnat.

DISKUZE: KONTINUITA ČI DISKONTINUITA DISKURZU?

Provedený výzkum se zaměřil na analýzu diskurzu českých médiích ve dvou časových etapách – v období předpandemickém (1. březen 2019–29. únor 2020) a v prvním roce pandemie covid-19 (1. březen 2020–28. únor 2021) – za využití kvalitativních metod kritické diskurzivní analýzy a rámcování, které je považováno za jednu z praktik diskurzu. V této části práce dochází k provedení srovnávací analýzy, která využívá i statistické metody t-testu, a následné interpretaci a kontextualizaci výsledků analýzy.

Předmětem analýzy bylo 48 mediálních textů v prvním období a 36 textů v období druhém. Z uvedeného je v kontextu roční mediální produkce zřejmé, že krize středního věku představovala téma menšinové v obou zkoumaných etapách. Induktivní zpracování mediálních textů vedlo k identifikaci pěti základních rámců v každém časovém období. Byť se nejednalo o záměr, byly tyto rámce vymezeny totožně: rámec časovosti, rámec genderu, rámec změny, rámec bilancování a rámec podporující. Totožná identifikace rámců ale neznamená jejich stejnou míru tematické hustoty.

Za účelem srovnání zkoumaných období byl nejprve spočítán podíl článků u jednotlivých rámců z celkového počtu článků v daném období v procentech. Rozdíly jsou v pravém sloupci v tabulce níže. Ty se sice v každém období liší, ale nemusí být jednoznačně významné. K porovnání obou skupin byl proto proveden t-test o dvou průměrech, kde byly porovnány podíly v % v období 2019–2020 s obdobím 2020–2021. Test ukázal p-hodnotu na úrovni 0,04, která implikuje, že rozdíl obou období je statisticky významný na hladině významnosti 5 %.

Tabulka č. 3 Počet článků u jednotlivých rámců v letech 2019–2021

Název rámce	Počet článků v letech 2019–2020	Podíl v %	Počet článků v letech 2020–2021	Podíl v %	Rozdíl u podílu
Časovost	35	73 %	30	83 %	10 %
Gender	22	46 %	20	56 %	10 %
Změna	24	50 %	29	81 %	31 %
Bilancování	12	25 %	17	47 %	22 %
Podporující	14	29 %	18	50 %	21 %

Zdroj: Vlastní zpracování.

Tematické pokrytí základních rámců bylo tedy ve sledovaném pandemickém období významně vyšší než v období před pandemií. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že texty v období pandemie byly tematicky hutněji uchopené, nabývaly komplexnějšího charakteru. Tento fakt je možné dobře ilustrovat na počtu článků věnovaných celebritám. V prvním sledovaném období se jednalo o patnáct článků, zatímco ve druhém o dva.

Jedná se rovněž o projev společenské změny, která přišla s prvním rokem pandemie v podobě nečekaných lockdownů a výrazného omezení dosavadního způsobu života, což mělo významný dopad na vztahovost jedince jak k sobě samému, tak vůči svému okolí. Proměna společenského klimatu se tak ještě více promítla do témat, které souvisely se změnou jako takovou. Toto je možné vysledovat zejména u rámce změny, kterému bylo v pandemickém období věnováno o 31 % více prostoru v mediálním diskurzu než v roce před pandemií. Implicitně se nečekanost příchodu pandemie a rychlost s jakým došlo k přijetí protipandemickým opatření projevila v zahrnutí tématu rychlosti v tomto období, zatímco v roce před pandemií nebylo toto téma artikulováno. Dále se změna celospolečenských podmínek implicitně v tomto rámci promítla v tom, že větší prostor byl věnován změnám v sociálních vztazích, především ve vztahu k dětem a v pracovní oblasti, v menší míře i vztahům s rodiči a k partnerovi či partnerce. Zatímco v roce 2019–2020 bylo více pozornosti zaměřeno na změny tělesné a psychické.

Rovněž u rámce bilancování a také rámce podporujícího lze vysledovat implicitní reflexi dopadu pandemie na jedince. U rámce bilancování se to projevilo větším tematickým pokrytím otázky smyslu života, která představuje jednu z hlavních existenciálních otázek. Tuto otázku si jedinci začali v souvislosti s dopady pandemie mnohem více klást a reflektovat dosavadní způsob života. U rámce podporujícího se jednalo o zahrnutí více empatických vyjádření a podpory při řešení krize středního věku. Pouze v jednom případě tato podpora, že „na to člověk není sám“, došlo k explicitnímu provázání krize středního věku a krize pandemické (viz kapitola 5.5). Dále se tato míra empatického pochopení projevila rovněž v artikulaci pomoci v případě, že jedinec se s krizí nedokáže vypořádat sám. Byla zdůrazněna síť odborné podpory a pomoci v podobě lékařů, psychologů či psychoterapeutů, což bylo v předpandemickém roce zcela opomenuto. Zároveň je to možné chápat jako další implicitní projev pandemie, během které byla veřejnosti pomoc odborníků obdobným způsobem nabízena.

V obou obdobích se nejvíce pokrytým rámcem stal rámeček časovosti. Rozdíl byl pouze ve větší tematické hustotě v roce pandemického. Výjimku představovalo zahrnutí termínu „nová krize středního věku“ v předpandemickém roce pro označení krize věku čtvrtletního v souvislosti s vymezením středního věku jako období mezi mládím a stářím a s poukázáním na to, že mládí nelze označovat ve vztahu k střednímu věku pouze pozitivně, což ve zkoumaném období pandemického artikulováno nebylo. Implicitní dopad reflexe dopadů pandemie lze vysledovat u většího pokrytí tématu smrti, resp. konečnosti života.

Pokud jde o poslední rámeček, rámeček genderu, zde lze hovořit rovněž o větším tematickém pokrytí jednotlivých aspektů zkoumaného problému, což se projevilo v míře stereotypizace reprezentace mužů a žen (viz níže).

Z hlediska aktérů, kteří byli ve zkoumaných textech zmiňováni, lze konstatovat, že v obou obdobích se jednalo o obdobný způsob. Producenti či tvůrci textů se obraceli na své publikum jakožto odlišnou entitu i se stávali jeho součástí, když se s ním ztotožňovali (např. užitím sloves v první osobě čísla množného). Objevovaly se v nich celebrity i „obyčejní lidé“. Dále byli přímo či nepřímo citováni zahraniční i čeští odborníci, ať již se jednalo o psychology, psychoterapeuty, ekonomy či lékaře. Ti byli uvedeni mnoha způsoby. Buď obecně, na základě příslušné profese, nebo prostřednictvím funkce (např. profesor), což napomáhalo legitimizaci názorů uvedených v textu. Někdy ale i sami autoři textů přijali roli experta, když celý informativní text formulovali bez jakéhokoli explicitního či implicitního odkazu na zdroj.

S aktéry je úzce spojena i problematika tzv. intertextovosti, tedy odkazů na jiné texty. Zejména byly explicitně i implicitně reflektovány aktuální studie ekonomů Davida Blanchflowera a Andrewa Oswalda z let 2019 a 2020 či implicitní odkazy na publikaci kolektivů autorů *Krize středního věku – úskalí a šance* z roku 2006 (Hrdlička, Kuric, & Blatný, 2006).

S intertextovostí souvisí otázka interdiskurzivity, tedy odkazy na jiné diskurzy. V obou zkoumaných obdobích byly uvedeny explicitní i implicitní odkazy na akademický diskurz o krizi středního věku či o středním věku a jeho příznaky jako takovém. Tento diskurz je hlouběji přiblížen v teoretické části práce a stručně rovněž v analýze akademické debaty, jež je součástí úvodu. Analyzované mediální texty reflektovaly nejednoznačnost časového vymezení středního věku v akademickém diskurzu (srovnej např. Lachman, 2004). Přičemž chápaly střední věk, kdy ke krizi může

dojít, spíše z hlediska stadiálního vývoje. Z hlediska skutečnosti, zda ke krizi v období středního věku dochází, sledovaný mediální diskurz v obou obdobích reflektoval diskurz akademický, který zastává názor, že jedinec krizí v daném období prochází (např. Brim, 1976; Tepperwein, 2013). Menšinově se objevovalo tvrzení, že k ní dojít nemusí, což v podstatě rovněž reflektuje akademický diskurz, kde je tento názor přítomen spíše menšinově (viz např. McCrae a Costa, 1984 podle Shek, 1996). Obdobně byla reflektována variabilita lidského prožívání akademického diskurzu ve vyjádřeních týkajících se příznaků krize, ať již po stránce fyziologické, psychické či sociální (viz např. Vágnerová, 2007) či z hlediska jejího aktivního nebo pasivního prožívání (viz např. Thorová, 2015). V případě způsobů řešení krize lze u zkoumaných mediálních článků v obou obdobích vysledovat reflexi akademického diskurzu zaměřeného na krize (např. Hrdlička, Kuric, & Blatný, 2006).

Okrajově se součástí mediálního diskurzu obou období stala i personifikace, kdy atributy přisouzené člověku v rámci krize středního věku byly aplikovány na neživé věci, ať již abstraktního (demokracie), či hmotného (např. solární panely) charakteru. Tato skutečnost opět reflektuje situaci v akademickém diskurzu, kde tato personifikace je rovněž na okraji pozornosti akademiků (např. Usher & Carlson, 2018).

Rovněž je v akademickém diskurzu okrajově zmíněn stereotypizovaný pop-psychologický model (např. Colarusso, 1998; Thorová, 2015), který popisuje kompenzační strategie jedinců při řešení krize středního věku. Zde lze spatřit rozdíl oproti zkoumaným mediálním textům, kde tato stereotypizace byla artikulována poměrně často, a to zejména v souvislosti s prezentací řešení krize u mužů a žen.

Co se týče použitých jazykových prostředků, jejichž prostřednictvím autoři zdůrazňovali svůj postoj či stanovisko, byla jich užitá celá řada v obou zkoumaných obdobích. Byly využity metafory, evaluativní výrazy jak s pozitivní, tak negativní hodnotou. Zároveň se objevovala i normativní vyjádření, kdy prezentované výpovědi odkazovaly k jednomu způsobu vnímání reality. Za účelem zvýšení neformálnosti textu a přiblížení se tak jeho příjemci byly použity i prostředky hovorového jazyka a expresivní výrazy. V této souvislosti se hovoří o tzv. kolokvializaci (Schneiderová, 2015). Spíše výjimkou bylo využití zcela nevhodných výrazů. V období před pandemií je možné hovořit i o vyšší míře bulvarizace (Ibid.), kdy zejména v článcích věnovaných celebritám bylo využito ironie, mnoho expresivních až nevhodných výrazů, osobních jmen i vyjádření zaměřených na detaily. Významným prostředkem k upoutání pozornosti čtenáře

se stalo také užití předsudků a stereotypů, a to především ve vztahu k prezentaci mužů a žen a jejich řešení krize středního věku. Média obecně patří mezi nástroje přenášení stereotypů ve společnosti (Turzáková, 2019). Dělo se tak skrze osobní příběhy, ale i texty informativní. V těchto informativních textech byla většinová praxe uvést na jejich začátku stereotyp, který byl později samotným autorem vyvrácen. Již samotné uvedení stereotypu ale napomáhá jeho posilování u příjemců textu a tudíž i ve společnosti.

Pokud jde o hodnoty, v obou obdobích jsou explicitně či implicitně akcentovány hodnoty odvahy a zodpovědnosti. Jedná se o odvahu změnit svůj život, dovolit si uskutečnit věci, které podle společenských měřítek danému věku nepřísluší, je na ně tzv. pozdě. Zodpovědnost se vztahuje k tomu, že každý jedinec je za svůj život zodpovědný sám a nelze ji přenechat druhým lidem či před ní utéct. Právě takový útěk, který představovalo např. stereotypní řešení krize středního věku u mužů, byl prezentován negativními evaluativními výrazy. Zároveň v pandemickém období se objevil implicitně artikulovaný důraz na pospolitost společnosti a vzájemnou podporu.

Závěrem je možné konstatovat, že nelze hovořit o diskontinuitě mediálního diskurzu o krizi středního věku v prvním roce pandemie oproti roku předpandemickému. Pět totožně identifikovaných základních rámců je toho dokladem. Na druhé straně to neznamena, že by nedošlo k určité proměně diskurzu, která implicitně reflektovala rychlost změny celospolečenských podmínek ve zkoumaném pandemickém roce a jejich dopad na každodenní život jednotlivce. Tato změna byla reflektována v dílčích tématech základních rámců a jejich komplexnosti. Zároveň obě období a všechny rámce spojovala jako červená nit' explicitní či implicitní reprezentace středního věku jako žití tady a teď, tedy důraz na vnímání reality přítomného okamžiku.

ZÁVĚR

„Mladí se dívá do budoucnosti, stáří do minulosti, střední věk do zrcadla.“

Lenka Vodrážková, 2019

Předložená práce se zaměřila na analýzu krize středního věku v českém mediálním diskurzu v letech 2019 až 2021. Toto období bylo rozděleno na dvě roční časové etapy, přičemž rozhodným bodem tohoto rozdělení se stal 1. březen 2020, kdy byl v České republice zaznamenán první případ covid-19.

V každém období byl zkoumán vývoj mediálního rámcování krize středního věku a následně analyzováno, zda je možné hovořit o kontinuitě či diskontinuitě mediálního diskurzu v prvním roce pandemie v porovnání s rokem předpandemickým. K hledání odpovědi na tyto otázky bylo využito kritické analýzy diskurzu, rámcování a srovnávací analýzy. Výsledky výzkumu ukázaly, že krize středního věku v obou obdobích představovala téma menšinové, které je shodně rámcováno v pěti základních rámcích – časovosti, genderu, změny, bilancování a rámce podporujícího. Neznamena to však, že by proměna společenského klimatu způsobená pandemií covid-19 nebyla v mediálním zpracování krize středního věku reflektována. Dělo se tak implicitně a projevilo se to v zařazení dílčích témat a v celkové tematické hustotě zkoumaných textů. Nelze tedy hovořit o diskontinuitě mediálního diskurzu krize středního věku v analyzovaném pandemickém roce, nýbrž o jeho proměně v dílčích aspektech.

Mediální rámcování krize rovněž ukázalo na míru reflexe akademického diskurzu v diskurzu mediálním. Z hlediska české akademické debaty lze rovněž konstatovat, že krize středního věku nepatří mezi hlavní témata badatelského výzkumu. Jedná se tedy také, jako v případě zkoumaného mediálního diskurzu, o téma menšinové. V zahraniční akademické debatě je tomuto tématu věnováno více pozornosti. Co obě debaty spojuje je skutečnost, že mediální diskurz krize středního věku stále zůstává stranou zájmu badatelů. Předložený výzkum se pokusil alespoň částečně tuto mezeru vyplnit. Do budoucna se nabízí celá řada možností, jak v mediálním zpracování krize středního věku v českém prostředí postoupit dále. Výzkum se v této práci zabýval krátkodobým časovým obdobím. Krizi středního věku je rovněž možné zkoumat v období střednědobém či dlouhodobém, kdy není bez zajímavosti zkoumat mediální zpracování krize v obdobích krizových (např. migrační krize v letech 2015–2016 nebo finanční krize v letech 2008–2009) a srovnat je

s obdobími bez vnějších krizí. Dále je možné do analýzy zahrnout i vizuální analýzu fotografií, které texty doprovázejí a které mají vlastní způsob vyjadřovacích prostředků.

Střední věk je obdobím, kde je možné ještě více než v předchozích, ale i následujících, obdobích hovořit o velké interindividuální variabilitě lidského prožívání. Je obdobím, kdy si jedinec vlivem vnitřních či vnějších faktorů mnohem více uvědomuje realitu svého života, a tudíž nahlíží na svůj život v přítomném okamžiku. Jinými slovy, život člověku nastavuje zrcadlo. A záleží jen na něm, zda s tím, co v něm uvidí bude spokojen, nebo nikoli a v důsledku této nespokojenosti uteče či realitu přijme a učiní potřebné změny. Každý má zodpovědnost za svůj život ve svých rukou.

REFERENCE

- Baldwin, B. A. (July 1978). A paradigm for the classification of emotional crises: implications for crisis intervention. *American Journal of Orthopsychiatry*, 48(3), 538–551.
- Baltes, P. B. (1987). Theoretical propositions of life-span developmental psychology: On the dynamics between growth and decline. *Developmental Psychology*, 23(5), 611–626.
- Bell, A. (1998, 2000). The Discourse Structure of News Stories. V A. Bell, & P. Garrett, *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell Publishers, 64–104.
- Blanchflower, D. G. (2020). Unhappiness and Age. *NBER Working Paper Series*, 26642, <http://www.nber.org/papers/w26642>.
- Blanchflower, D. G. (2021). Is happiness U-shaped everywhere? Age and subjective well-being in 145 countries. *Journal of Population Economics*, 34, 575–624.
- Brim, O. G. (1976). Theories of the Male Mid-Life Crisis. *The Counseling Psychologist*, 6(1), 2–9.
- Ciernia, J. R. (1985a). Death Concern and Businessmen's Mid-Life Crisis. *Psychological Reports*, 56, 83–87.
- Ciernia, J. R. (1985b). Myths About Male Mid-Life Crisis. *Psychological Reports*, 56, 1003–1007.
- Colarusso, C. A. (1998). Separation-Individuation Processes in Middle Adulthood: The Fourth Individuation. *Journal of Korean Psychoanalytic Study Group*, 9(2), 229–246.
- Colarusso, C. A., & Montero, G. J. (2007). Transience During Midlife as an Adult Psychic Organizer. The Midlife Transition and Crisis Continuum. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 62, 329–358.
- Colarusso, C. A., & Nemiroff, R. A. (1979). Some observations and hypotheses about the psychoanalytic theory of adult development. *International Journal of Psychoanalysis*, 60, 59–71.
- Dahlke, R. (2017). *Životní krize jako vývojové šance*. Brno: CPress.
- Davidson, L. (1979). Preventive Attitudes Toward Midlife Crisis. *The American Journal of PsychoAnalysis*, 39(2), 165–173.
- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Erikson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Praha: Portál.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Hodder Education.
- Fairclough, N. (1998, 2000). Political Discourse in the Media: An Analytical Framework. V A. Bell, & P. Garrett, *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell Publishers, 142–162.

- Fairclough, N. (2013). *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language* (2nd edition). London and New York: Routledge.
- Frankl, V. E. (1994). *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Brno: Cesta.
- Freund, A. M. & Ritter, J. O. (2009). Midlife Crisis: A Debate. *Gerontology*, 55, 582–591.
- Goffman, E. (1974, 1986). *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. York: Northeastern University Press, The Maple Press.
- Gondek, D., Moltrecht, B. & Ploubidis, G. B. (2021). Mental health crisis in midlife – a proposed research agenda. *Research Ideas and Outcomes*, 7(e62024).
- Grün, A. (2001): *V půli cesty. Střední věk jako duchovní úkol*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hansen, A., & Machin, D. (2019). *Media and Communication Research Methods* (2nd edition). London: Red Globe Press.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Henderson, K. V., Goldsmith, R. E. & Flynn, L. R. (1995). Demographic Characteristics of Subjective Age. *The Journal of Social Psychology*, 135(4), 447–457.
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace* (4., přepracované a rozšířené vydání). Praha: Portál.
- Hermans, H. J. M. & Oles, P. K. (1999). Midlife Crisis in Men: Affective Organization of Personal Meanings. *Human Relations*, 52(11), 1403–1426.
- Honzák, R., & Novotná, V. (1994). *Krise v životě, život v krizi*. Praha: Road.
- Hrdlička, M., & Blatný, M. (2021). Krize středního věku: psychologické a psychiatrické aspekty. *Česká a slovenská psychiatrie*, 117(2), 70–76.
- Hrdlička, M., Kuric, J., & Blatný, M. (2006). *Krise středního věku – úskalí a šance*. Praha: Portál.
- Jackson, M. (2020). Life begins at 40: the demographic and cultural roots of the midlife crisis. *Notes and Records*, 74, 345–364.
- Jaques, E. (1965). Death and the Mid-Life Crisis. *International Journal of Psychoanalysis*, XLVI, 502–514.
- Johnson, K. G. (2006). Serials—The Constant Midlife Crisis. *Serials Review*, 32, 35–39.
- Jung, C. G. (1930–1931/1971). The Stages of Life. V J. Campbell, *The Portable Jung*. New York: Viking Press, 3–22.
- Jung, C. G. (1994). *Duše moderního člověka*. Brno: Atlantis.

- Jung, C. G. (1995). *Člověk a duše*. Praha: Academia.
- Jung, C. G. (2001). *Obraz člověka a obraz Boha*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Kastová, V. (2010). *Krize a tvořivý přístup k ní: typy životních krizí, jejich dynamika a možnosti krizové intervence* (2. vydání). Praha: Portál.
- Kiesow, H., Uddin, L. Q., Bernhardt, B. C., Kable, J. & Bzdok, D. (2021). Dissecting the midlife crisis: disentangling social, personality and demographic determinants in social brain anatomy. *Communications Biology*, 4(728), 1–17.
- Kim, J.E., Moen, P. (2001). Moving into retirement: preparation and transitions in late midlife. V M. E. Lachman, *Handbook of Midlife Development*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 487–527.
- Kitzinger, J. (2007). Framing and Frame Analysis. V E. Devereux, *Media Studies: key issues & debates*. London: Sage Publications, 134–161.
- Kübler-Rossová, E. (1993). *O smrti a umírání*. Turnov: Arica.
- Kraus, J. (2008). *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum.
- Lachman, M.L. (1994). Development in Midlife. *Annual Review of Psychology*, 55, 305–331.
- Lachman, M.L., Lewkowicz, C., Marcus, A. & Peng, Y. (1994). Images of Midlife Development Among Young, Middle-Aged, and Older Adults. *Journal of Adult Development*, 1(4), 201–211.
- Lachman, M. L., Teshale, S. & Agrigoroaei, S. (2015). Midlife as a pivotal period in the life course: Balancing growth and decline at the crossroads of youth and old age. *International Journal of Behavioral Development*, 39(1), 20–31.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2007). *Vývojová psychologie* (2., aktualizované vydání). Praha: Grada.
- Lawrence, B. S. (1980). The Myth of the Midlife Crisis. *Sloan Management Review*, 21(4), 35–49.
- Levinson, D. J. (1986). A Conception of Adult Development. *American Psychologist*, 41(1), 3–13.
- Levinson, D. J., Darrow, C. N., Klein, E. B., Levinson, M. H., & McKee, B. (1978). *The Seasons of a Man's Life*. New York: Ballantine Books.
- Levinson, H. (1969). On Being a Middle-Aged Manager. *Harvard Business Review*, July, <https://hbr.org/1969/07/on-being-a-middle-aged-manager>.
- Mackenbach, J. P. (2013). Political conditions and life expectancy in Europe, 1900–2008. *Social Science & Medicine*, 82, 134–146.
- MEDIAN, & STEM/MARK. (nedatováno). *Kontinuální měření čtenosti a poslechovosti a exklusivní ad-hoc výzkumy na míru*. Získáno 15. červenec 2022, z median.eu: https://www.median.eu/cs/?page_id=37.

MEDIAN, & STEM/MARK. (nedatováno). *Výzkum čtenosti tisku - MEDIA PROJEKT*. Získáno 15. červenec 2022, z Unie vydavatelů: http://www.unievydavatelu.cz/cs/unie_vydavatelu/medialni_data.

Montero, G., de Montero, A. M. G., & de Vogelfanger, L. S. (2013). *Updating Midlife. Psychoanalytic Perspectives*. London: Karnac Books.

National Center for Health Statistics. U.S. decennial life tables for 1989–91, vol 1, no. 3, some trends and comparisons of United States life table data: 1900–1991. Hyattsville, Maryland. 1999, https://www.cdc.gov/nchs/data/lifetables/life89_1_3.pdf.

Němcová Tejkalová, A. (2012). *Ti druzí sportovci: mediální stereotypizace a rámcování handicapovaných v tisku v letech 1948–2008*. Praha: Karolinum.

Neugarten, B. L. (1976). Adaptation and the Life Cycle. *The Counseling Psychologist*, 6(1), 16–20.

O'Connor, D. J. & Wolfe, D. M. (1986). 'Career crisis at midlife are more than they're cracked up to be'. *Annual Proceedings, Academy of Management*, 60–64.

O'Connor, D. J. & Wolfe, D. M. (1991). From Crisis to Growth at Midlife: Changes in Personal Paradigm. *Journal of Organizational Behavior*, 12(4), 323–340.

Oswald, A. J. & Tohamy, A. (2017). Female Suicide and the Concept of the Midlife Crisis. *IZA DP Series*, 10759.

Otterbach, S., Sousa-Poza, A. & Møller, V. (2018). A cohort analysis of subjective wellbeing and ageing: heading towards a midlife crisis? *Longitudinal and Life Course Studies*, 9(4), 382–411.

Putney, N.M., Bengtson V.L. (2001). Families, intergenerational relationships, and kinkeeping in midlife. V M.E. Lachman. *Handbook of Midlife Development*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 528–570.

Rubin, D. C. & Berntsen, D. (2006). People over forty feel 20% younger than their age: Subjective age across the lifespan. *Psychonomic Bulletin & Review*, 13(5), 776–780.

Říčan, P. (2006). *Cesta životem: vývojová psychologie* (2. vydání). Praha: Portál.

Setiya, K. (2014). The Midlife Crisis. *Philosophers' Imprint*, 14(31), 1–18.

Sheeyová, G. (1998). *Průvodce dospělostí. Šance a úskalí druhé poloviny života*. Praha: Portál.

Shek, D. T. L. (1996). Midlife Crisis in Chinese Men and Women. *The Journal of Psychology*, 130(1), 109–119.

Schmidt, S. (March 2018a). The Anti-Feminist Reconstruction of the Midlife Crisis: Popular Psychology, Journalism and Social Science in 1970s USA. *Gender & History*, 30(1), 153–176.

Schmidt, S. (2018b). The Feminist Origins of the Midlife Crisis. *The Historical Journal*, 61(2), 503–523.

- Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Karolinum.
- Statistics Canada, Life expectancy, 1920–1922 to 2009–2011, 17. 5. 2018, [2https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11-630-x/11-630-x2016002-eng.htm](https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11-630-x/11-630-x2016002-eng.htm).
- Staudinger, U. M., & Bluck, S. (2001). A View on Midlife Development from Life-Span Theory. V M. E. Lachman, *Handbook of Midlife Development*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 3–39.
- Strenger, C. (2009). Paring Down Life to the Essentials. An Epicurean Psychodynamics of Midlife Change. *Psychoanalytic Psychology*, 26(3), 246–258.
- Sterns, H. L., Huyck, M.H. (2001). The role of work in midlife. V M. E. Lachman. *Handbook of Midlife Development*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 447–486.
- Šmídová-Matoušová. (2012). „*Rudé právo psalo, že nás bylo málo...*“. *Restituce identity a identita restituce v diskursu Rudého práva*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Šolcová, I. (2020). Krize středního věku? *Československá psychologie*, LXIV(6), 716–722.
- Špatenková, N. a. (2004). *Krize: psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada.
- Tepperwein, K. (2013). *Krize jako šance. Jak řešit krize a napříští se jim vyvarovat*. Bratislava: NOXI.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Turzáková, J. (2019). Sociální psychologie předsudků. V J. Výrost, & I. S. Slaměník, *Sociální psychologie. Teorie. Metody. Aplikace*. Praha: Grada, 657–667.
- Usher, N., & Carlson, M. (2018). The Midlife Crisis of the Network Society. *Media and Communication*, 6(4), 107–110.
- Vaillant, G. E. (1977/1995). *Adaptation to Life*. Cambridge. London: Harvard University Press.
- van Dijk, T. A. (1998, 2000). Opinions and Ideologies in the Press. V A. Bell, & P. Garrett, *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell Publishers, 21–63.
- Vašát, P. (2008). Kritická diskursivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi. *AntropoWebzin*, 4(2–3), 101–112.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Weiss, A., King, J. E., Inoue-Murayama, M., Matsuzawa, T. & Oswald, A. J. (2012). Evidence for a midlife crisis in great apes consistent with the U-shape in human well-being. *PNAS*, 109(49), 19949–19952.
- Wethington, E. (2000). Expecting Stress: Americans and the “Midlife Crisis”. *Motivation and Emotion*, 24(2), 85–103.

Whitbourne, S. K. (2001). The physical aging process in midlife: interactions with psychological and sociocultural factors. V M. E. Lachman, *Handbook of Midlife Development*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 109–155.

Wong, L. P., Awang H. & Jani, R. (2012). Midlife Crisis Perceptions, Experiences, Help-Seeking, and Needs Among Multi-Ethnic Malaysian Women. *Women & Health*, 52, 804–819.

Zpravodajské weby 2020: Na čele Novinky, v TOP 10 i nový web CNN Prima. (21. leden 2021). Získáno 15. červenec 2022, z MediaGuru: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/01/zpravodajske-weby-2020-na-cele-novinky-v-top-10-i-novy-web-cnn-prima/>.

Zupančič, M., Colnerič, B. & Horvat, M. (2011). Subjective Age Over the Adult Lifespan. *Suvremena psihologija*, 14(2), 135–151.

Analyzované mediální texty

Ahoj, krásko! Kateřina Brožová hraje úspěšnou ženu v krizi středního věku. (17. 05. 2019). *idnes.cz*.

Andrew Scott září v komedii o krizi středního věku. (24. 11. 2019). *scena.cz*.

Automobilové sny, jako lék na krizi středního věku. (05. 05. 2019). *autickar.cz*.

Bohm, V. (12. 10. 2020). Krize středního věku – příležitost nikoliv ke změně, ale k pochopení. *blog.idnes.cz*.

Brown, C. (21. 02. 2021). Krize středního věku vrcholí ve 44 letech. *kukatko.cz*.

Čierníková, T. (05. 01 2021). Jak se oblékat po čtyřicítce aneb stylem proti krizi středního věku. *magazin.cz*.

Co dělat, aby vám partnerova krize středního věku nezničila manželství? (13. 10. 2019). *jenzeny.cz*.

Co řeší solární parky v krizi středního věku. (03. 06. 2020). *obnovitelne.cz*.

Correra, R., & Došek, T. (08. 10. 2020). Vyžrát na krizi středního věku. *Motocykl*, s. 56.

Dana Batulková: Má krizi středního věku? (10. 04. 2019). *nasehvezdy.cz*.

Dědek, H. (22. 11. 2019). Anděl v krizi středního věku. *Pátek Lidových novin*.

Digitální revoluce trpí krizí středního věku. (22. 09. 2019). *Technický týdeník*.

Grünertová, E. (11. 09 2019). Přiznal krizi středního věku. *Pestrý svět*.

Halle Berry má obrovskou kérku na zádech a určitě nemá krizi středního věku. (08. 03 2019). *jenpromuze.cz*.

Hladík, P. (09. 01. 2021). Petr Hladík: Krize středního věku. *ČRo-vysocina.cz*.

Hofmanová, V. (17. 07. 2020). Krizi středního věku nyní často prožívají šedesátníci. Důvodů je hned několik. *i60.cz*.

Horáková, P., & Brunclík, A. (30. 12. 2019). Martin Pechlát: Pociťuji náznaky krize středního věku. *blesk.cz*.

Hvězda Sherlocka a Potvory Andrew Scott září v komedii o krizi středního věku marnivé celebrity. (22. 11. 2019). *Echo24*.

Chmelíková, M. (17. 11. 2020). Krize středního věku a andropauza není to samé. Jak se liší? *mojezdрави.cz*.

Jak překonat krizi středního věku a manželskou krizi? Tento pár to zvládl a co vy? (02. 03. 2020). *facestar.cz*.

Kabát, M. (21. 11. 2019). Krize středního věku v mladém věku. *Lidové noviny*.

Karásek, B. (09. 11. 2019). O krizi středního věku v mladém věku. *25fps.cz*.

Karášková, I. (21. 04. 2020). Hůře než senioři krizi snášejí lidé středního věku. *Mladá fronta DNES*.

Kdy u člověka vrcholí krize středního věku. (21. 01. 2020). *novinky.cz*.

Knuth, F. (28. 12. 2020). Krize středního věku a hledání svého já (Laura Jane Grace). *fullmoonzine.cz*.

Krize středního věku – vyřešeno? (06. 09. 2019). *autickar.cz*.

Krize středního věku – vyřešeno! (09. 09. 2019). *autickar.cz*.

Krize středního věku může přijít kdykoliv. Osvědčené tipy, jak ji překonat. (04. 05. 2019). *nasregion.cz*.

Krize středního věku u chlapa? (26. 06. 2019). *emimino.cz*.

Krize středního věku: co při ní zažívají ženy a muži? (25. 05. 2020). *zenusky.cz*.

Krize středního věku?! (20. 03. 2019). *Pestrý svět*, s. 7.

Krize středního věku. (03. 05. 2019a). *Haló noviny*.

Krize středního věku. (19. 10. 2020b). *ČRo Dvojka*.

Krize středního věku. (23. 07. 2020a). *Týdeník Echo*.

Krize středního věku. (24. 02. 2020d). *cpzp.cz*.

Krize středního věku. (26. 10. 2019b). *TV Barrandov*.

Krize středního věku. (31. 01. 2020c). *klubknihomolu.cz*.

Krizi středního věku mají i ženy. (02. 12. 2019). *jarodic.cz*.

Krizi středního věku prožije každý z nás, u žen to však většinou nepoznáte. (01. 01. 2020). *instory.cz*.

Křivánková, R. (03. 02. 2020a). Vrchol života? Ano, i tak se dá nazvat krize středního věku. *extralife.cz*.

Křivánková, R. (10. 02. 2020b). Bilancování středního věku: Jak nepodlehnout krizi a vyjít z ní jako vítěz? *extralife.cz*.

Křivánková, R. (13. 02. 2020c). Jak rozpoznat krizi středního věku? Snadné to není, ale jde to. Klíčem je nespokojenost. *extralife.cz*.

Křivánková, R. (26. 02. 2020d). Krize středního věku se týká mužů i žen. A ani u žen není o co stát. *extralife.cz*.

Křivka beznaděje má tvar U. Ekonom spočítal, kdy přesně vrcholí krize středního věku. (14. 01. 2020). *aktualne.cz*.

Kuča, M. (09. 11. 2019). Krize středního věku řadí v Ulici jako mor: Hejl našel libůstku v obšťastňování mladých kočiček. *extra.cz*.

Kuchyňová, Z. (20. 10. 2020). Krizi středního věku zážitky nepřekonáte. Chce to dlouhodobý projekt, radí psycholog. *ČRo - dvojka.cz*.

Láchová, M. (20. 08. 2020). Jak ustát krizi středního věku? *Maminka*.

Lišková, V. (09. 02. 2020). Nenasytný Zdeněk Pohlreich potřebuje další úspěch. Krize středního věku? *sip.denik.cz*.

Lišková, V. (11. 04. 2019). MARTIN DEJDAR: Krize středního věku? Čím vším bojuje proti přibývajícím létům? *sip.denik.cz*.

Malečková, D. (10. 09. 2019). Ars Electronica krizi středního věku nemá. *Deník N*.

Musálková, Z. (09. 06. 2020). Jak ženy prožívají krizi středního věku? *Styl pro ženy*.

Nemoc nebo krize středního věku?? nebo obojí... (22. 05. 2019). *ulekare.cz*.

Neven Ciganovic: Předvádí děsivou krizi středního věku a přitom býval hezký muž! (26. 08. 2019). *kafe.cz*.

Novák, M. (28. 06. 2019). Dialog hluchých, kteří se navzájem topí v hluku: sociální sítě a demokracie v krizi středního věku za časů bestií. *Hospodářské noviny*.

Phillips, M. (20. 10. 2020). Krize středního věku – Pohrajte si s osudem. *databazeknih.cz*.

Pisingerová, B. (24. 08. 2019). Heidi Klum slízla kritiku za fotku nahoře bez. Krize středního věku, myslí si fanoušci. *frekvence1.cz*.

Polcar, P. (13. 01. 2021). Jak na krizi středního věku? *epochaplus.cz*.

Polcar, P. (18. 03. 2019). Jak na krizi středního věku? *21. Století*, s. 33.

Potkala vás krize středního věku? Zjistěte, jak ji řešit. (25. 05. 2020). *ewita.cz*.

Procházková, T. (08. 05. 2020). Vladka (43): Mám krizi středního věku. Flirtuji i se svým šestnáctiletým sousedem. *lifestylova.cz*.

Procházková, T. (30. 01. 2021). Blanka (51): Asi mám krizi středního věku. Sama jsem překvapená, co dělám, ale nemohu přestat. *lifestylova.cz*.

Prvok, Šampón, Tečka a Karel: Znamí čeští herci řeší originálním způsobem krizi středního věku. (17. 08. 2020). *kinobox.cz*.

Privřel, J. (01. 11. 2020). Jak se vyzpívat z krize středního věku (Matt Berninger). *fullmoonzine.cz*.

Příznaky krize středního věku jsou u každého jiné. (23. 02. 2021). *bety.cz*.

Recenze: Gentlemani - Krize středního věku ubalená do jointa. (29. 01. 2020). *kinobox.cz*.

Rešeta, I. (09. 06. 2020). Instagramový král Dan Bilzerian: Modelky, zbraně a nepřetržitá krize středního věku. *extralife.cz*.

Russová, A. (11. 09. 2019). Richard Hammond vyřešil krizi středního věku Fordem Ranger Raptor. *auto-mania.cz*.

Sexuolog: Krize středního věku je často chybné označení pro andropauzu. Jak se tyto stavy liší? (29. 09. 2020). *zdraviamy.cz*.

Souček, K. (14. 10. 2020). Nový klip kapely Lety Mimo pojednává o krizi středního věku. *hudebniknihovna.cz*.

Spisovatel Patrik Hartl natočí komedii podle své knihy. Vyřeší čtyři kamarádi krizi středního věku? (16. 08. 2019). *jomagazin.cz*.

Stále více 5 letých neočkovaných dětí trpí krizí středního věku a depresí. (11. 10. 2019). *az247.cz*.

Stylista podlehl krizi středního věku, dnes jej nepoznává ani vlastní matka. (11. 11. 2019). *kafe.cz*.

Šaléová, L. (26. 01. 2020). Petr Zvěřina z VyVolených zmužněl: Řeším krizi středního věku, přiznal. *expres.cz*.

Štěpánek, R. (28. 05. 2019). Výchova potomků a krize středního věku na Bitevnímpoli. *Xantypa*.

Šubrtová, N. (27. 04. 2019). Většina dospělých do čtyřiceti prožívá zcela nový moderní typ krize středního věku. *lui.cz*.

Trochová, M. (25. 08. 2020). Krizi středního věku mají i ženy. Časté příčiny i řešení. *prozeny.cz*.

Uhlířová, J. (27. 08. 2020). „Bratr trpí krizí středního věku...“. *Katka*.

Ungelt uvede komedii Vejšlap o mužské krizi středního věku. (09. 03. 2020). *barrandov.tv*.

Urbanová, L. (17. 12. 2020). Krize středního věku má svá typická znamení. *bety.cz*.

V životě jsme nejšťastnější celkem ve dvou obdobích. Krizi zažíváme ve středním věku. (09. 01. 2020). *jenzeny.cz*.

VALNÍKFEST 6- festival Lipí- Cocotte minute, EXNI!TO, ALKEHOL, SATISFVCKTION, Krize středního věku. (28. 03. 2020). *akcevcr.cz*.

Vracovský, F. (02. 08. 2020). Autoportrét v očekávání krize středního věku. *blog.idnes.cz*.

Zenklová, Š. (19. 08. 2020). Kniha pro amatérské vinaře v krizi středního věku. Právo.

Žižková, Š. (02. 08. 2020). Dalibor (45): Krizi středního věku jsem se vždycky jenom smál. Dokud nepotkala i mě. *liffe.cz*.

**Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: PhDr. Zuzana Kasáková, Ph.D.

Obor studia: Psychologie

Název práce: Krize středního věku v českém mediálním diskurzu v letech 2019–2021

Vedoucí/opponent práce: Mgr. Ing. Eva Dubovská, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 60

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 90

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x	x		
--	---	---	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěš/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Je něco, co vás při analýze dat překvapilo?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Teoretická část práce se věnuje tématu středního věku a krize středního věku. Text je vypracován zralým, kompetentním způsobem, kompozice je přehledná, věcná a informačně bohatá, za použití nadstandartního objemu odborné literatury.

Praktická část práce si klade za cíl popsat český mediální diskurz krize středního věku v letech 2019 až 2021. Autorka sama nastudovala poměrně náročnou metodu kritické analýzy diskursu a metodu rámcování, které aplikovala na data – mediální výstupy na téma krize středního věku. Výsledky přinesly pět rámců, které autorka detailně popisuje a ještě srovnává mezi sebou dvě časové období.

Jak výzkumná otázka, tak i použitá metoda se můžou zprvu jevit jako netradiční, případně ne úplně psychologické (s přesahem do sociologie), jde však o legitimní otázku zkoumání, která pomůže osvětlit tvorbu metanarativu krize středního věku (co „se“ o ní říká) a umožní tak srovnání s budoucími narativními analýzami, realizovanými v rámci projektu GAČR 2008583S „Krise, prožívání a růst ve středním věku“ na PSÚ AVČR. Tato bakalářská práce má tedy potenciál dalšího vědeckého přínosu a je vhodná k publikaci v odborném tisku.

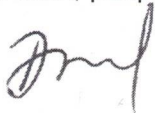
Oceňuji samostatný a iniciativní přístup autorky.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace:

Výborný

Datum, podpis:



* nehodící se, škrtněte

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Zuzana Kasáková

Obor studia: psychologie

Název práce: Krize středního věku v českém mediálním diskursu v letech 2019-2021

oponent práce: doc. PhDr. Jaroslav Koťa

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 63

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: dostatečný

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		2		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

0				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

0				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

0				
---	--	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty apod.)

	1			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Lze artikulovat nějaké systematické uspořádání tematických rámců včetně příkladů textů o krizi středního věku - a souvisle tuto problematiku vyložit?
Co je zkratka CDA?
Co je to „menšinové téma“?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autorka si vybrala téma krize středního věku, které je obtížně uchopitelné, protože v něm lze narazit na klasickou problematiku psychologie – a to je vztah mezi obecným, zvláštním a jedinečným. Mnohé charakteristiky vázané na dané období jsou spíše individuální, podobně jako prožívání krizí v životě (viz k tomu např. s. 28an), které má rovněž individuální průběhy (s. 31an). Ve výzkumu jsou zkoumány texty publikované v časovém rozmezí 2019-2021; přičemž Autorka konstatuje, že dopad na jedince měla nejen zkoumaná krize, ale i pandemie covidu (s. 55)

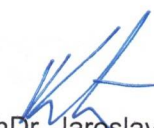
Připomínky: od s. 35 autorka užívá zkratku CDA a nechává čtenáře hádat, co asi může znamenat (zdá se, že nejde o zkratku českých slov, ale anglických). Ve výzkumné části je provedena taxace témat/rámců, v nichž je krize středního věku tematizována. Ale autorka uvádí, že jde o tzv. „menšinové“ téma.

Celkové hodnocení: za vhodné lze považovat to, že autorka reflektovala jak vágnost tématu, tak jeho variabilní prožívání u jedinců – a to jak u mužů, tak i u žen. Text se důkladně zabývá analýzou literárních pramenů; umožňuje nejen dobrý vhled do zkoumané problematiky, ale i odlišnosti v náhledu citovaných autorů. Pro předložený text platí formulace ze závěrů práce: „Střední věk je obdobím, kde je možné ještě více než u předchozích, ale i následujících obdobích hovořit o velké interindividuální variabilitě lidského prožívání.“ Text prozrazuje erudici autorky zvládnout i obtížnou a vágní problematiku; při jeho zpracování byla užita řada relevantních českých i zahraničních pramenů. Kultivovaný text splňuje požadavky kladené na bakalářské práce a lze jej doporučit k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/nedoporučuji*

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 12.9.2022


doc. PhDr. Jaroslav Kořan

*
nehodící se, škrtněte